

Kronološki pregled ključnih ratnih događanja u Dubrovniku i okolici za vrijeme Domovinskog rata.

Lazarević, Klaudia

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:055219>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)





Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

**KRONOLOŠKI PREGLED KLJUČNIH RATNIH
DOGAĐANJA U DUBROVNIKU I OKOLICI ZA
VRIJEME DOMOVINSKOG RATA**

Diplomski rad

Klaudia Lazarević

Zagreb, 6. srpnja 2023.



Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

**KRONOLOŠKI PREGLED KLJUČNIH RATNIH
DOGAĐANJA U DUBROVNIKU I OKOLICI ZA
VRIJEME DOMOVINSKOG RATA**

Diplomski rad

Studentica: Klaudia Lazarević

Mentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, 6. srpnja 2023.

ZAHVALA

Prvenstveno se zahvaljujem doc. dr. sc. Miju Belju na mentorstvu, stručnom vodstvu i podršci tijekom izrade ovog rada. Njegovo znanje i savjeti bili su neprocjenjivi doprinos mom akademskom razvoju.

Svojoj obitelji i prijateljima zahvaljujem na neumornoj podršci, ohrabrenju i razumijevanju tijekom cijelog mog studijskog puta. Bez njihove podrške i ljubavi, ova postignuća ne bi bila moguća.

Kolegama i profesorima s Fakulteta hrvatskih studija izražavam zahvalnost na suradnji, korisnim sugestijama i inspirativnim raspravama koje su obogatile moje razmišljanje tijekom istraživanja i pisanja ovog rada.

Posebno želim zahvaliti gospodinu Mišu Đurašu iz Muzeja Domovinskog rata u Dubrovniku koji mi je omogućio pristup važnim informacijama i izvorima. Njegova stručnost i ljubaznost uvelike su olakšali istraživački proces i obogatili sadržaj ovog rada.

Općenito želim izraziti zahvalnost svim osobama koje su na bilo koji način pridonijele mom uspjehu, ali nisu bile obuhvaćene prethodnim zahvalama.

Na kraju, želim izraziti zahvalnost i samoj sebi. Moja predanost, upornost i samodisciplina bile su ključne za postizanje ovih rezultata. Zahvaljujem si što sam vjerovala u sebe i ostala motivirana unatoč izazovima s kojima sam se susretala.

SAŽETAK

Svi smo u opsadi ovih crnih dana, / Sve nas podjednako tuku, moj Gosparu / i s kopna, i s mora – sa svih strana... stihovi su pjesme *Noć sa Dubrovnikom* pjesnika Vitomira Nikolića koji savršeno opisuju situaciju u Dubrovniku tijekom Domovinskog rata.

Agresorski napadi na Dubrovnik zvanično su počeli 1. listopada 1991. godine, kada su snagama JNA i crnogorskih paravojskih formacija započeli granatiranje grada. No, 6. prosinca 1991. godine dogodio se najzloglasniji napad na Staru gradsku jezgru. U samo nekoliko sati, brojne povijesne zgrade, crkve i spomenici bili su uništeni ili oštećeni, ostavljajući dubok trag na kulturno nasljeđe Dubrovnika. U tom kontekstu važan je, humanitarni konvoj Libertas koji je imao ključnu ulogu u opskrbi stanovništva u opsadnom Dubrovniku. Organiziran uz rizik od neprijateljskih napada, konvoj je dostavljao hranu, lijekove i druge nužne potrepštine, pružajući osnovnu podršku stanovnicima koji su bili suočeni s teškim uvjetima života.

Kroz 1992. godinu, hrvatske snage provele su niz operacija s ciljem oslobađanja pojedinih okupiranih dijelova Dubrovnika. Operacije poput operacije “Tigar”, operacije “Oslobođena zemlja”, operacija “Vlaštica” su samo neke od operacija koje su odigrale snažnu ulogu u povratku kontrole na pojedinim područjima.

Iako su se tijekom 1993. i 1994. godine povremeno događali napadi, većinu aktivnosti karakterizirali su diplomatski pregovori s ciljem postizanja primirja. Međunarodna zajednica i UN uporno su radili na uspostavljanju zaštite Dubrovnika i okončanje sukoba.

Godina 1995. bila je značajna zbog završnih operacija oslobađanja Dubrovnika. Akcije poput Oluje i Bljeska provedene su s ciljem obnove hrvatske kontrole nad preostalim okupiranim dijelovima Dubrovnika, a i Hrvatske. Te operacije su konačno donijele mir i omogućile obnovu grada.

Ključne riječi: Domovinski rat, JNA, agresija, Dubrovnik, Konavle, Dubrovačko primorje, bombardiranje, obrambene snage.

SUMMARY

We are all in the siege of these dark days, / Equally beaten, my Lord, / From the land and the sea - from all sides... These verses are from the poem “A Night with Dubrovnik” by the poet Vitomir Nikolić, which perfectly describes the situation in Dubrovnik during the Homeland War.

The aggressor attacks on Dubrovnik officially began on October 1, 1991, when the forces of the Yugoslav People's Army (JNA) and Montenegrin paramilitary formations started shelling the city. However, the most infamous attack on the Old Town occurred on December 6, 1991. Within just a few hours, numerous historic buildings, churches, and monuments were destroyed or damaged, leaving a deep mark on Dubrovnik's cultural heritage.

In this context, the humanitarian convoy named “Libertas” played a crucial role in supplying the besieged population of Dubrovnik. Organized at the risk of enemy attacks, the convoy delivered food, medicine, and other essential supplies, providing basic support to the residents who faced harsh living conditions.

Throughout 1992, Croatian forces conducted a series of operations aimed at liberating specific occupied parts of Dubrovnik. Operations such as “Tiger”, “Liberated Land”, and “Vlaštica” played a significant role in regaining control over certain areas.

Although sporadic attacks occurred in 1993 and 1994, most activities were characterized by diplomatic negotiations with the aim of achieving a ceasefire. The international community and the UN persistently worked towards protecting Dubrovnik and ending the conflict.

The year 1995 was significant due to the final liberation operations of Dubrovnik. Actions such as “Operation Storm” and “Operation Flash” were carried out to restore Croatian control over the remaining occupied parts of Dubrovnik and Croatia. These operations finally brought peace and enabled the city's reconstruction.

Keywords: Homeland War, JNA, aggression, Dubrovnik, Konavle, Dubrovnik coast, bombing, defense forces.

SADRŽAJ

UVOD	7
1. PREDRATNO STANJE	9
1.1. KLJUČNI DOGAĐAJI 1989. I 1990. U HRVATSKOJ	9
1.2. DUBROVNIK I OKOLICA U RAZDOBLJU OD 1990. GODINE DO LIPNJA 1991. GODINE	9
2. TIJEK RATA	16
2.1. RATNA DOGAĐANJA 1991. GODINE	16
2.1.1. KONAVLE	16
2.1.2. DUBROVAČKO PRIMORJE	16
2.1.3. DUBROVNIK I ŽUPA DUBROVAČKA	19
2.2. RATNA DOGAĐANJA 1992. GODINE	31
2.2.1. DUBROVNIK I ŽUPA DUBROVAČKA	31
2.2.2. KONAVLE	31
2.2.3. DUBROVAČKO PRIMORJE	41
2.3. RATNA DOGAĐANJA 1993. GODINE	48
2.4. RATNA DOGAĐANJA 1994. GODINE	50
2.5. RATNA DOGAĐANJA 1995. GODINE	53
3. KRAJ RATA I POSLJEDICE	58
3.1. ODRAZ RATNIH DOGAĐANJA U HRVATSKOJ	58
3.2. ODRAZ RATNIH DOGAĐANJA U DUBROVNIKU I OKOLICI	58
4. MUZEJ DOMOVINSKOG RATA U DUBROVNIKU	64
ZAKLJUČAK	66
LITERATURA	68

UVOD

Tijekom Domovinskog rata, koji je trajao od 1991. do 1995. godine, Dubrovnik i njegova okolica bili su žarište važnih ratnih događanja. Područje Dubrovnika i okolice poznato je po svojoj bogatoj kulturnoj baštini i prekrasnom prirodnom okruženju, koje se našlo suočeno s izazovima i stradanjima uslijed oružanih sukoba koji su zahvatili Hrvatsku. Ovaj diplomski rad pruža kronološki pregled ključnih ratnih događanja u Dubrovniku i okolici tijekom Domovinskog rata, analizirajući njihovu ulogu i utjecaj na lokalnu zajednicu kroz deset poglavlja.

Prvo poglavlje “Ključni događaji 1989. i 1990. u Hrvatskoj” pružit će kratak uvid u političke, gospodarske i društvene okolnosti u Hrvatskoj koje su dovele do ratnog stanja. Stavljajući naglasak na srpsko nezadovoljstvo unutar granica Hrvatske koje je preraslo u agresiju na samu državu.

Drugo poglavlje “Dubrovnik i okolica u razdoblju od 1990. godine do lipnja 1991. godine” posvetit će se specifičnom kontekstu regije. Analizirat će se društveni i gospodarski čimbenici koji su oblikovali lokalnu zajednicu prije izbijanja rata te njihov utjecaj na kasnija ratna događanja. Dubrovnik i okolica bili su svjedoci rastućih napetosti, etničkih podjela i političkih promjena u ostatku hrvatske koje su prethodile izbijanju oružanih sukoba.

Nadalje, poglavlja “Ratna događanja 1991. godine” i “Ratna događanja 1992. godine” podijeljena su u tri podpoglavlja kako bi se detaljnije proučili ključni događaji u Dubrovniku i Župi dubrovačkoj, Konavlima i Primorju. U podpoglavljima analizirat će se napadi na navedena područja, konkretni ratni sukobi, humanitarna situacija, značajne operacije oslobođenja te reakcija lokalnog stanovništva i međunarodne zajednice kronološkim redosljedom. Dubrovnik, koji je dobio status UNESCO-ve svjetske baštine, posebno je pogođen artiljerijskim napadima, dok su Konavle i Primorje također doživjele intenzivna ratna razaranja.

Poglavljia pod nazivom “Ratna događanja 1993. godine” i “Ratna događanja 1994. godine” bit će posvećene analizi daljnjeg tijeka događanja u Dubrovniku i okolici. Ova poglavljia obuhvatit će ključne događaje kao što su pokušaji humanitarne pomoći, međunarodna diplomatska nastojanja te druge relevantne čimbenike koji su oblikovali situaciju na dubrovačkom području u navedenim godinama.

Pod poglavljie “Ratna događanja 1995. godine” istaknut će se značajan preokret u ratu s nizom uspješnih vojnih operacija koje su imale ključnu ulogu u oslobođenju Dubrovnika i okolice, ali i drugih značajnih dijelova Hrvatske.

Poglavlje “Odraz ratnih događanja u Hrvatskoj” pružit će evidenciju ratnih šteta i ljudskih žrtava u cijeloj Hrvatskoj nakon agresije.

Slijedeće poglavlje “Odraz ratnih događanja u Dubrovniku i okolici” fokusirat će se na poslijeratno sranje Dubrovnika i okolice. Poglavlje će analizirati obnovu Dubrovnika te dati uvid u stradale žrtve i uništenu baštinu koja grad čini poznatim kao “biser Jadrana” te kao simbol kulturnog i povijesnog nasljeđa Hrvatske.

Posljednje poglavlje “Muzej Domovinskog rata u Dubrovniku” istražiti će ulogu i značaj muzeja u čuvanju sjećanja na Domovinski rat u Dubrovniku. Prikazat će se osnutak samog muzeja, razne zbirke muzeja, izložbe te uloga muzeja u važnost očuvanja povijesne istine za buduće generacije.

Kroz ova poglavlja, ovaj diplomski rad će pružiti cjelovit kronološki pregled ključnih ratnih događanja u Dubrovniku i okolici tijekom Domovinskog rata. Cilj je analizirati njihov utjecaj na lokalno stanovništvo, obnovu i trajni pečat koji je ostavljen na povijesti ovog područja. Kroz multidisciplinarni pristup, koristeći arhivske izvore, svjedočanstva i relevantnu literaturu, ovaj rad će doprinijeti razumijevanju složenih procesa koji su oblikovali ratno stanje i njegove posljedice u Dubrovniku i okolici.

1. PREDRATNO STANJE

1.1. KLJUČNI DOGAĐAJI 1989. I 1990. U HRVATSKOJ

Nakon što je Josip Broz Tito umro u svibnju 1980. godine, Jugoslavija je ostala bez predsjednika republike, JNA je ostala bez vrhovnog zapovjednika, a Partija bez predsjednika Saveza komunista Jugoslavije. Tito, Partija i JNA su bili tri ključna stupnja koji su održavali jedinstvo Jugoslavije. Uskoro nakon Titove smrti, došlo je do pobune kosovskih Albanaca koji su težili osnivanju vlastite države unutar Jugoslavije. Krajem lipnja 1982. godine broj članova u Predsjedništvu se povećao te je svaka republika birala po dva člana.¹

U Srbiji se nezadovoljstvo Ustavom iz 1974. godine, prema kojem je Srbija postala republika s dvije autonomne pokrajine, Kosovom i Vojvodinom, povećalo. Nemiri na području Kosova su potaknuli inicijativu za srpskim prisvajanjem autonomnih pokrajina. Srbija je nastojala ograničiti autonomiju pokrajina, istovremeno tvrdeći da su Srbi i Srbija u Jugoslaviji bili ugroženi i neravnopravni s drugim narodima. Iza toga je stajao Memorandum SANU (Srpske akademije nauka i umetnosti), koji je grupa srpskih akademika izradila 1986. godine.² U prvom dijelu Memoranduma je opisano opće loše stanje u Jugoslaviji, a zatim se istaknulo loše stanje Srba unutar Jugoslavije. Najkontroverzniji dio Memoranduma je bio tvrdnja da su Srbi bili diskriminirani i da je gora situacija bila tijekom razdoblja NDH (Nezavisna Država Hrvatska). Ta situacija vezana je uz optužbu prema Hrvatima za genocid nad Srbima tijekom Drugog svjetskog rata. Memorandum je pridonio formuliranju srpskog nacionalnog pitanja i potaknuo već postojeći nacionalizam. Srpsko nacionalno pitanje se tretiralo kao pitanje države i došlo je do spuštanja među narod. Kada su Srbi shvatili da mirnim pregovorima neće ostvariti promjene u ustavu, okrenuli su se političkim pritiscima kroz formu masovnih okupljanja tzv. "mitinga istine" koji su započeli dolaskom Srba s Kosova. U isto vrijeme, Milošević je postao predsjednik Saveza komunista Srbije i jedan od najmoćnijih političara u Srbiji. Prvi miting je održan 9. srpnja 1988. godine u Novom Sadu, nakon čega su se masovno održavali diljem Srbije. Rezultat mitinga je bio rušenje vodstva u Vojvodini i Kosovu te prihvaćanje amandmana na ustav iz 1974. godine kojima je Srbija prisvojila Vojvodinu i Kosovo. Miting istine i antibirokratska revolucija su doveli do ukidanja autonomije pokrajina, a Srbija je postala cjelovita država s vlastima u tim pokrajinama.³

¹ MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije (1918-1991)*, 388-392.
MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.. Rađanje države*, 77-91.

² MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije (1918-1991)*, 388-392.
MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.. Rađanje države*, 77-91.

³ MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.. Rađanje države*, 77-91.

Dana 20. siječnja 1990. godine u Beogradu na 14. izvanrednom kongresu došlo je do raspada Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) nakon što su slovensko i hrvatsko izaslanstvo napustili kongres. U travnju i svibnju 1990. godine su održani višestranački izbori po principu većinskog izbornog sustava, na kojima je pobjedu odnijela Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) pod vodstvom dr. Franje Tuđmana. Pobjeda HDZ-a je donijela promjene koje su remetile planove bivšim srpskim komunistima u njihovu pokušaju stvaranju “Velike Srbije”. Prvi naznaci rata su bili neredi i prekid nogometne utakmice 13. svibnja 1990. godine u Zagrebu između zagrebačkog Dinama i beogradske Crvene zvezde. Drugi naznaci rata su bili povezani s razoružanjem Teritorijalne obrane (TO) Hrvatske čije je oružje oduzeto i spremljeno u vojarni i skladišta JNA. Proces razoružanja TO je proveden u potpunosti u Hrvatskoj, djelomično u Sloveniji, dok je u Crnoj Gori i Srbiji bio samo formalan. JNA je kao opravdanje za razoružanje navela zaštitu oružja od krađe.⁴

Dana 25. srpnja 1990. godine je bio prihvaćen amandman na Ustav kojim je sve što je bilo povezano s komunizmom i socijalizmom ukinuto, te je započela regulacija novog državnog grba i zastave, čime je započeo vidljivi proces napuštanja socijalističkog uređenja. Srbi su najviše zamjerali HDZ-u što narod više nije bio nositelj suverenosti, već Republika, te što je izbačen amandman o postojanju zajednica u RH koji bi omogućio konstitutivnim narodima da se u slučaju raspada Jugoslavije formiraju kao republika. U roku od mjesec dana, srpsko neslaganje s hrvatskom vladom je izbilo na površinu. Na području Knina je došlo do pobune dijela srpskog stanovništva u Hrvatskoj. Stav hrvatskih Srba i njihovih političkih vođa svodio se zapravo na izostanku prihvaćanja vlasti Republike Hrvatske na područjima u kojima žive Srbi. Dana 17. kolovoza 1990. godine je izvedena “balvan revolucija”, u kojoj su pobunjeni Srbi postavivši barikade blokirale važne prometnicu između hrvatskoga sjevera i juga. Jedan od praktičnih vođa spomenute pobune bio je kninski stomatolog dr. Milan Babić.⁵

Dana 22. prosinca 1990. godine je Hrvatska proglasila “Božićni ustav” kojim je definirana kao nacionalna država hrvatskog naroda s nacionalnim manjinama. Suverenitet RH je postao nedjeljiv, neotuđiv i neprenosiv. Međutim, dan prije toga, Srbi su proglasili SAO (Srpsku nacionalnu oblast) Krajinu, koja je obuhvaćala dio Like, Sjeverne Dalmacije i Korduna. Očigledno je kako je političko vodstvo hrvatskih Srba imalo praktične informacije o namjerama

⁴ MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.. Rađanje države*, 113-124.

⁵ MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.. Rađanje države*, 447-517.

hrvatskih vlasti. U tom smislu proglašenje tzv. SAO Krajine prije javnoga predavljanja hrvatskoga Ustava nije predstavljao potez koji je bio previše iznenađujući.⁶

U mjesecima koji su uslijedili tzv. SAO Krajini priključivao se sve veći broj općina RH u kojima su Srbi imali dovoljan broj stanovništva koji su te prostore smatrali svojim nacionalnim prostorom. Tako je u veljači 1991. srpsko rukovodstvo općine Pakrac donijelo odluku o pripajanju SAO Krajini.⁷

1.2. DUBROVNIK I OKOLICA U RAZDOBLJU OD 1990. GODINE DO LIPNJA 1991. GODINE

Početak “balvan-revolucije” u Dubrovniku se najviše osjetio nakon što se turistička sezona 1990. godine, koja već i prije nije bila sjajna, preuranjeno završila u drugoj polovici kolovoza. To je dodatno pojačalo postojeće političke napetosti u gradu i pogoršalo međuljudske odnose. Međutim, posljedice su bile posebno izražene u dubrovačkom zaleđu. Naime, prve napetosti između hrvatskog i srpskog stanovništva u istočnoj Hercegovini su se osjetile neposredno nakon prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj.⁸

Dubrovački radnici “Hrvatskih cesta” dobili su nalog za postavljanjem ploče s natpisom “Republika Hrvatska” na Debelom Brijegu. Nakon što su radnici “Hrvatskih cesta” postavili graničnu tablu, ista je tijekom noći izrešetana metcima, a mještani Sutorine, u blizini Herceg-Novog su nadležnim organima prijavili “upad Hrvatske u teritorij Crne Gore”. Na teren su tada izašli geodeti obiju republika te zaključili da nema potrebe politizirati problem kojeg, zapravo i nema. Zajedno su došli do saznanja da nije usklađena granica navedenih katastarskih općina te kako će zatražiti da se iz Splita pošalju originalne karte “spornog” slučaja. “Spor” je važno spomenuti iz razloga što je u crnogorskoj štampi prikazana kao vrlo problematičan događaj. Do toga je došlo poslije isticanja šahovnice na crnogorskom teritoriju. Na takav način isticanje šahovnice dobiva obilježje međunarodnog incidenta, koji se povezivao s hrvatskim ambicijama prema Boki Kotorskoj. U tom smislu crnogorske dnevne novine pod naslovom “Lijepa njihova” donose informaciju kako su na Debelom Brijegu na granici između Hrvatske i Crne Gore vidjeli izrešetanu tablu na kojoj je pisalo “Republika Hrvatska” te kako su je zbog oštećenosti skinuli da je zamijene. Također, postavljaju pitanje koliko će vrhovništvu trebati novaca za ploče s

⁶ MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.. Rađanje države*, 291-313.

⁷ MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.. Rađanje države*, 447-517.

⁸ Jakša RAGUŽ, “Osnivački skup SDS-a za Dubrovnik – Otvorena najava agresije na dubrovačko područje.” *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 35, br. 1, 2003, str. 37-77. <https://hrcaak.srce.hr/87523>. Citirano 29.06.2023.

natpisima koje će postaviti na svim ulazima iz drugih republika u “lijepu njihovu”, ako “odmetnici” budu i u njih pucali.⁹

Predsjedništvo Općinske konferencije saveza rezervnih vojnih starješina (dalje: OK SRVS) smatralo je kako navedene društvene probleme i incidente treba rješavati mirnim putem, točnije bez uporabe sile i oružja. S druge pak strane, OK SRVS zalagao se za povećanje pripadnika oružanih snaga u matičnim vojarnama. Rezervni časnici naglašavali su demokratsko diplomatsko rješavanje postojećih nesuglasica. Unatoč pozivu na mir oni su izrazili spremnost i odlučnost za zaštitu i obranu teritorijalne cjelovitosti i suvereniteta Republike Hrvatske.¹⁰ Politička situacija u RH se u prvim mjesecima 1991. razvijala u izrazito negativnom smjeru. Stoga ne iznenađuje da su civilne vlasti odlučile provesti pripreme za osposobljavanje postojećih kapaciteta skladišta. Općinski štab Civilne zaštite odlučio je pripremiti i osposobiti skloništa u slučaju da zatrebaju. Na području općine Dubrovnik postojala su 34 skloništa sa svim potrebnim stvarima.¹¹ Povremene pucnjave ratno raspoloženih susjeda iz Crne Gore na rubnim područjima općine nisu ostavljale tragove na mještanima. Život unatoč svim problemima, gospodarskim poteškoćama, skoro ratnim uvjetima je i dalje prolazio u provođenju svakodnevnih uobičajenih aktivnosti.¹²

Na zadnjoj sjednici Svestranačkog vijeća i Sekretarijata obrane Dubrovnik (dalje: SO Dubrovnik), raspravljalo se o pripremi i organizaciji obrane. Zaključak sjednice bio je kako obrana Dubrovnika i njegove okolice ne smije biti zatvorena u redovima vladajuće stranke i pojedinih općinskih institucija. Dakle, nametala se nužnost angažiranja cjelokupnog stanovništva. Obrana se trebala organizirati na način da svaki građanin zna što treba raditi i kako se ponašati u slučaju rata, kako zaštititi nevojničko stanovništvo i sl. Građani su dobili sve upute putem javnih glasila i Radio-stanice Dubrovnik.¹³ Na jednoj od sjednica SO Dubrovnik prisustvovao je predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman, koji je govorio o općim problemima u državi. No, jedan dio svog izlaganja posvetio je Dubrovniku. Naveo je kako kao demokratska stranka žele uzdići turizam, jednu od glavnih gospodarskih grana, na najvišu razinu. Tuđman je pritom spomenuo i glasine o stvaranju “dubrovačke republikanske stranke” koja se zalagala za odvajanje Dubrovnika od matice Hrvatske, što je bila tema koja je postala aktualna i u razdoblju koje je slijedilo.¹⁴ U dva navrata tijekom 31. srpnja 1991. godine, u

⁹ Luko BRAILO, “Izmišljeni „rat za granicu“”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 14. 6. 1991., 21.

¹⁰ O. G., “Povući oružane snage”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. 7. 1991., 20.

¹¹ A. K., “Izbjeći strah i paniku”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 11. 7. 1991., 14.

¹² A. K., “Kontrola na „granici“”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 7. 1991., 14.

¹³ L. B., “Građani moraju znati”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 29. 7. 1991., 14.

¹⁴ “Dubrovnik – neodvojivi dio Hrvatske”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 30. 7. 1991., 12.

jutarnjim i popodnevnim satima, iznad Dubrovnika je više puta preletio avion Ratnog zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije (dalje: RV JNA). Prelijetanje vojnog aviona nije bilo najavljeno, što je potvrđeno od strane Službe kontrole letenja na dubrovačkom aerodromu. Aerodromske kontrole letenja u Titogradu i u Mostaru su također potvrdile da nemaju podatke o avionu koji je letio. Spomenuti let se prema tadašnjim regulama i propisima trebao najaviti civilnim kontrolorima zračnog prometa.¹⁵

U zadnjim danima kolovoza 1991. godine na područje Dubrovnika su stigli prognanici s područja Slavonije.¹⁶ U tom razdoblju, većinu Dubrovčana još je uvijek brinula relativno česta pojava ratnih zrakoplova RV JNA koji su nadlijetali područje grad. Komandant Vojnopomorskog sektora – Boka (dalje: VPS - Boka) izjavio je kako je naknadno utvrdio da nadležne vojne vlasti ne planiraju zaoštavati odnose sa Dubrovnikom niti imaju u planu uznemiravati stanovništvo. Dodao je kako se radilo o pojedinačnim ekscesima ratnih pilota. No, bez obzira na njegove riječi, Dubrovčani su i dalje bili sumnjičavi.¹⁷

S druge pak strane, gradonačelniku Trebinja Božidaru Vučureviću smetala je kontrola na području administrativnih granica. Smatrao je da kontrola koju obavljaju hrvatski redarstvenici na Brgatu i Debelom Brijegu ne predstavlja ništa drugo nego pretresanje i zlostavljanje. No, takav stav trebinjskog gradonačelnika nije bio nikakva novost, budući da je u svojim izjavama obrisao “nepostojeće granice” između Crne Gore i BiH. Prema Vučureviću, Župa dubrovačka i Konavle bile su dio tzv. Stare Hercegovine.¹⁸

Aktivno djelovanje RV JNA te općenito vojnih snaga i događaji u ostatku Hrvatske bili su dovoljan razlog da se u Dubrovniku i okolici započne s procesom osposobljavaju kriznih skloništa. U tu svrhu Ministarstvo unutarnjih poslova RH (dalje: MUP RH) izdalo je detaljne upute o ponašanju u trenutku pojave ratne opasnosti.¹⁹ Dubrovčane se pozivalo na demokratsko jedinstvo kako bi se snage ujedinile u službu obrane dubrovačke općine te hrvatske države. Isto tako, upozoravalo se građane da ne nasjedaju na kojekakve priče koje kruže Gradom i općinom.²⁰ Jedna od takvih priča potekla je od akademika Miroslava Pantića, kojeg je srpska štampa predstavljala kao jednog od najpoznatijih europskih imena za povijest i kulturu Dubrovnika. Za beogradsku reviju “Intervju” izjavio je kako Dubrovnik treba biti zasebna

¹⁵ L. B., “Avioni nad Gradom”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. 8. 1991., 4.

¹⁶ O. G., “Još 800 izbjeglica”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. 8. 1991., 14.

¹⁷ L. B., “Sile preko glave”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 8. 1991., 18.

¹⁸ Luko BRAILO, “Dubrovnik – trajna meta”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 8. 1991., 23.

¹⁹ F. D. K., “Osposobljena skloništa”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 12. 8. 1991., 12.

²⁰ L. B., “Obrana . najvažniji zadatak”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 8. 1991., 14.

upravna cjelina te da se ne radi o tome kako Dubrovnik treba biti srpska republika, već da bi Dubrovnik trebao spajati sve narode Jugoslavije.²¹

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske izdalo je naredbu da se zaštite spomenici kulture u Dubrovniku. Tom gestom, 6. rujna 1991. godine započela je fizička zaštita spomeničkog blaga, počevši od oblagivanja Orlandova stupa.²² Delegacija općine Dubrovnik pod vodstvom gradonačelnika Petara Poljanića, predsjednika izvršnog vijeća SO Željka Šikića i predsjednika Društveno-političkog vijeća Luke Korde sastala su se u Herceg-Novom sa rukovodstvom susjedne općine na čijem je čelu bio Velimir Đurđević. Razgovarali su o situaciji u Hrvatskoj i nužnosti strože kontrole na graničnom prijelazu Debeli Brijeg. Gradonačelnik Poljanić je izjavio kako se stanovnike Herceg-Novog može smatrati prijateljima te kako se i jedna i druga strana slažu oko unaprjeđenja susjedskih odnosa.²³ Prema riječima Željka Šikića ratni sukob između okupacijske vojske i hrvatskih obrambenih jedinica u Pločama budno se pratio. Zbog njega su poduzete sve mjere kako bi se spriječio mogući napad na Dubrovnik. Dana 15. rujna 1991. godine na brdu Rota nedaleko od Kune na Pelješcu predalo se četrnaest vojnika i dva oficira JNA.²⁴

Dan kasnije, 16. rujna 1991. godine u posjetu Dubrovniku stigao je lord Peter Carrington koji se istoga dana sastao s Franjom Tuđmanom i Slobodanom Miloševićem. Lord Carrington je od njih zatražio prekid borbenih djelovanja na području Hrvatske što je ujedno bio i cilj sastanka jer se mirovni procesi ne mogu nastaviti dok traju borbe.²⁵ Sljedećega dana iz vojnopomorskog sektora u Kumboru je stigla obavijest o zabrani plovidbe užim dubrovačkim akvatorijem. Obavijest je uznemirila građane koji su bili u strahu od mogućeg napada jedinica JNA na Dubrovnik. U svrhu toga se oglasio gradonačelnik Poljanić najavljujući obranu Dubrovnika ako to bude potrebno.²⁶ Vojnopomorska blokada na području Dubrovnika se najviše osjetila na Elafitima i na otoku Mljetu. Mnoge su trgovine ostale bez osnovnih stvari.²⁷

Razlozi Srpske agresije na Dubrovnik i njegove okolice i konstantnog granatiranja bili su sadržani u želji srpske strane za osvajanjem hrvatskoga juga i njegova inkorporiranja u sastav nove Jugoslavije, odnosno u praksi nove "Velike Srbije". Srpska strana uz pomoć JNA namjeravala je osvojiti Dubrovnik radi njegov strateškoga položaja u svojstvu izlaza na more,

²¹ L. BRAILO, "Dubrovački lijepak za politikante", *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 8. 1991., 21.

²² N.S., "Spakirani" Orlando", *Slobodna Dalmacija* (Split), 7. 9. 1991., 2.

²³ Nino SALVIA, "Dijalog prije svega", *Slobodna Dalmacija* (Split), 9. 9. 1991., 15.

²⁴ L. B., "Kuna: predali se vojnici i časnici", *Slobodna Dalmacija* (Split), 16. 9. 1991., 2.

²⁵ L. B., "Lord Carrington u Dubrovniku", *Slobodna Dalmacija* (Split), 17. 9. 1991., 5.

²⁶ N. SALVIA, "Sačuvati prisebnost", *Slobodna Dalmacija* (Split), 18. 9. 1991., 19.

²⁷ A. KALAJDŽIĆ, "Odsječeni Lopud, Koločep i Lokrum", *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 9. 1991., 22.

ali i kao grada koji je bio kulturni simbol i kao takav pod zaštitom UNESCO-a. Još jedan razlog za osvajanje Dubrovnika, koji nije srednjovjekovna želja, bila je zajednica Srba u samome gradu i okolici. S obzirom na bliskost dubrovačkoga područja većinski srpskim mjestima BiH te Crnoj Gori, želja dubrovačkih Srba za ujedinjenjem s tim područjem bila je jedna o osnovnih želja. U tom smislu sumnje i glasine da bi Dubrovnik mogao pasti pod kontrolu JNA i Srba predstavljale su izrazito čestu pojavu.²⁸

²⁸ PEZO, Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine, 10-12.
Silvije TOMAŠEVIĆ, "Svakim je danom Dubrovnik manji", Slobodna Dalmacija (Split), 24. 11. 1991., 12.

2. TIJEK RATA

2.1. RATNA DOGAĐANJA 1991. GODINE

2.1.1. KONA VLE

Zapovijed viceadmirala Milana Kandića izdana 20. rujna 1991. godine naložila je VPS-Boka da napadne Jadransku magistralu u širem području Dubrovnika, oslobodi vojno odmaralište Kupari, zaposjedne Srđ, blokira Dubrovnik i odsiječe ga od ostatka Republike Hrvatske. Mobilizacija rezervnog sastava JNA u Herceg-Novom je započela već sljedećeg dana. U nedjelju popodne, 22. rujna 1991. godine s položaja JNA na Kupici i Žvinju, otvorena je paljba iz pješачkog naoružanja prema Domu kulture i seoskom okupljalištu u Vitaljini koja je uznemirila stanovnike. Nakon toga, idućeg dana selo su napustile žene i djeca, dok su hrvatski branitelji zauzeli rezervni položaj u selu Đurinići dva dana kasnije.²⁹ Povodom incidenata na graničnom području oglasio se Željko Šikić koji je istaknuo kako su građani spremni obraniti općinu od bilo kakve agresije, no ne žele nikakav sukob, niti su zavidni susjedskog teritorija.³⁰ U noći 26. rujna 1991. godine zbio se otvoreni napad na konavoska sela. Pucalo se iz svih pravaca, a najgore su stradala sela uz granicu sa Crnom Gorom.³¹ Nešto prije ponoći JNA je pokušala učiniti desant na Molunat, ali su desant zaustavili hrvatski branitelji otvorivši vatru s položaja na Resnici.³² Istoga dana došlo je i do ulaska JNA i crnogorskih rezervista u blizini konavoskog sela Bani, no odbijeni su zahvaljujući naporima branitelja. Konavle su nadletjela dva vojna zrakoplova koji su izbacili nekoliko nepoznatih svjetlećih paketa s padobranima, koji su zbog vjetera otišli u smjeru Grude u BiH.³³ Idućeg jutra stanje na konavoskim graničnim područjima bilo je, nažalost, ratno. Stotine projektila koji su se nadvili nad Konavlima, nije se moglo nazvati provokacijom, već agresijom.³⁴ General-potpukovnik Jevrem Cokić izdao je 29. rujna 1991. godine direktivu za napad na Dubrovnik na pravcima: Ljubovo-Ivanica-Čibača, Ljubinja-Zavala-Slano i Grab-Dubravka-Molunat. Generalštab JNA je idućega dana

²⁹ ANTIĆ BRAUTOVIĆ, BRAUTOVIĆ, *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije).

L. BRAILO, "Dubrovnik: prve granate", *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 9. 1991., 4.

³⁰ A. KALAJDŽIĆ, "Ne želimo sukob", *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 9. 1991., 20.

³¹ A. MASLE, "Kanonada iz Crne Gore uvod u novu agresiju?", *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 9. 1991., 5.

³² ANTIĆ BRAUTOVIĆ, BRAUTOVIĆ, *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije).

N. SALVIA, "Granate "otkucale" ponoć", *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 9. 1991., 5.

³³ L. B., "Topovnjača tuče Konavle", *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 9. 1991., 32.

³⁴ A. MASLE, "Kanonada iz Crne Gore uvod u novu agresiju?", *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 9. 1991., 5.

razgovarao o Jokićevoj direktivi, koja je odobrena od strane Blagoja Adžića te je nakon toga uslijedio napad 1. listopada 1991. godine.³⁵

Dana 1. listopada 1991. godine napad crnogorskih rezervista i JNA na Konavle započeo je na tri pravca. Palo je oko 200 granata na sela Gruda, Karasoviće, Dubravku, Bačev Dol te druga sela u istočnim Konavlima.³⁶ Idućega dana, najveće konavosko selo Gruda, pretrpjelo je napad minobacačkom vatrom. Žestoke borbe su se vodile u blizini Dubravke u Konavlima u mjestu Prapratno, nedaleko od granice sa istočnom Hercegovinom. Ništa bolje stanje nije bilo ni na graničnom prijelazu Debeli Brijeg. Na ta dva područja hrvatski branitelji su odbili napade nanoseći gubitke agresorskim snagama.³⁷ Obrambena crta hrvatskih branitelja uspostavljena je od Čilipa preko Gabrila do Konavoskih brda. Predsjednik Kriznog štaba za područje Konavala, Luka Korda, je istaknuo kako su snage JNA i rezervista ušle su u Konavle s dva tenka i nekoliko vozila iz smjera Graba. Selo Gruda pretrpjelo je teško razaranje gdje su agresori koristili minobacače, avione, topove te još ostalog naoružanja. Korda je govorio, kako su agresori u selu Vodovađa ukrali kamion te kako agresori pljačkaju evakuirane obiteljske kuće.³⁸ Ujutro 7. listopada, dio postrojbi koje su se povukle prema Dubrovniku se vratio na Zvekovicu gdje je bila formirana posljednja linija obrane Konavala. Nakon što je izvršen topnički napad s čilipskog aerodroma, započeo je i pješачki napad. Nakon sukoba, JNA se povukla prema Močićima, dok su hrvatske snage krenule prema Obodu.³⁹

Sporazum o prekidu vatre je potpisan 8. listopada 1991. godine, ali već dva dana nakon zabilježena je pucnjava na području Zvekovice, s mjesta kojeg se kontroliraju neprijateljske snage. Usprkos potpisanom primirju, još uvijek nije uslijedila deblokada mora, što su dokazali brodovi Jugoslavenske mornarice koji su zamijećeni na dubrovačkom akvatoriju.⁴⁰ Na pregovoru 12. listopada 1991. godine JNA je zahtijevala bezuvjetnu predaju Grada. Slijedeći

³⁵ ANTIĆ BRAUTOVIĆ, BRAUTOVIĆ, *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije).

³⁶ ANTIĆ BRAUTOVIĆ, BRAUTOVIĆ, *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije).

N. SALVIA, Ahmed KALAJDŽIĆ, "I Dubrovnik u okovima rata", *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 10. 1991., 4.

³⁷ ANTIĆ BRAUTOVIĆ, BRAUTOVIĆ, *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije).

L. BRAILO, "Žestoki rat za Dubrovnik", *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 10. 1991., 3.

³⁸ "Helikopteri palikuće", *Slobodna Dalmacija* (Split), 5. 10. 1991., 6.

³⁹ ANTIĆ BRAUTOVIĆ, BRAUTOVIĆ, *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije).

⁴⁰ "Dubrovnik: razmjena zarobljenika?", *Slobodna Dalmacija* (Split), 11. 10. 1991., 11.

pregovor sa EZ bio je prekinuti 14. listopada 1991. godine jer je došlo do smrti vojnika koji je ubijen u selu Gruda u Konavlima.⁴¹

Dok su vlasti Dubrovnika pregovarale s Jeremićem i Svičevićem u Močićima, neprijateljska vojska ušla je u Cavtat, 15. listopada 1991. godine sa dva oklopna transportera predstavivši se kao vojna policija koja patrolira. Ubrzo se uspostavilo da je to bila obmana jer su sa cavtatske policijske postaje skinuli hrvatsku zastavu. Hrvatski branitelji su nakon toga napustili područje Cavtata kako bi zaštitili mještane te izbjeglice.⁴² Snage JNA i rezervista krenule su sa Zvekovice preko Oboda te došla do Duboke Ljute s oklopno-mehaniziranim jedinicama i pješadijom. Pokušali su izvesti “raščišćavanje” uvale Ljute, no taj je pokušaj prekinut od strane hrvatskih branitelja koji su zaustavili snage JNA u njihovom planu.⁴³ Na sreću, Cavtat nije zadesila sudbina kao i kuće u Konavlima koje bi nakon pljačkanja još dodatno i zapalili. Takvo divljaštvo izvršeno je u konavoskim selima Tušići, Komaji, Čilipi, Močići, Dubravka te Ljuta. Naravno, u takvom stanju je mnoštvo ljudi napustilo svoje domove. Ukoliko su njihove obitelji i bližnji željeli saznati nešto više o izbjeglicama, trebali su se obratiti Crvenom križu Herceg-Novu, ali kako već neko vrijeme nije bilo telefonske veze, ni to nije bilo moguće. Rezervisti i pripadnici JNA su nakon pljačke svu pokretnu imovinu i stoku odveli u smjeru Crne Gore.⁴⁴ Iz VPS – Boka u Kumboru, 25. listopada 1991. godine došla je obavijest o prekidu vatre u popodnevnim satima. Sudeći po svemu, to je bio rezultat razgovora predsjednika SO Dubrovnik i predstavnika JNA uz sudjelovanje promatrača EZ. Na razgovorima koji su se odvijali u Cavtatu, obje strane su ponudili svoja rješenja gdje je dubrovačka strana inzistirala na poštivanju prekida vatre.⁴⁵

Konavle su bile podijeljene na pet zona. Većina ljudi bila je smještena u hotelima, a kao dnevni obrok je bio serviran jedan topli obrok i čaj, bez kruha. JNA je dovozila kruh iz Herceg-Novog, a nedugo zatim pojavila se ekipa TV Crne Gore da bi se prikazalo kako vojska vodi brigu o stanovništvu. Ista stvar napravljena je u Mokošici. Sve do kraja 1991. godine, Konavle su uglavnom bile pod kontrolom JNA i rezervista iz Crne Gore i Srbije.⁴⁶

⁴¹ ANTIĆ BRAUTOVIĆ, BRAUTOVIĆ, *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije). “Prekinuti pregovori”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 15. 10. 1991., 5.

⁴² ANTIĆ BRAUTOVIĆ, BRAUTOVIĆ, *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije).

“Vojna patrola ušla u Cavtat”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 16. 10. 1991., 31.

⁴³ “U Brsečine nisu ušli okupatori”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 17. 10. 1991., 31.

⁴⁴ “Agresor “naklonjen” Cavtatu: ne pali, već – samo pljačka”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 10. 1991., 5.

⁴⁵ “Prekid vatre”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 26. 10. 1991., 32.

⁴⁶ Luko BRAILO, “Konavli spržena zemlja”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 12. 1991., 13.

2.1.2. DUBROVAČKO PRIMORJE

Otvoreno širi napadi na području Dubrovačkog primorja započeli su 1. listopada 1991. godine kada je cesta na području Brsečina (dvadesetak kilometara od Dubrovnika) zasuta granatama iz ratnoga broda Jugoslavenske ratne mornarice (dalje: JRM) koji je bio stacioniran u kanalu između Slanoga i otoka Šipana odakle je blokirao put u Slano. Žestoke borbe odvijale su se i u selu Čepikuće, koje se nalazi iznad Slanoga. Pješački prodor je bio planiran kao pomoćni smjer napada na Slano. Snage JNA koje su dolazile iz Popova polja dočekali su branitelji, nanijeli im značajne gubitke i odbili napad. Nakon bitke, područje Čepikuća postalo je simbolom otpora na hrvatskom jugu.⁴⁷ Predsjednik Kriznog štaba u Slanome Nikola Dobrosravić rekao je kako su neprijatelji pucali po apsolutno svemu što se kretalo po cesti te kako u mjestima Trnova i Mravinci granate padale uz same kuće.⁴⁸ Dotadašnja ratna razaranja izazvala su požare na dubrovačkom području te je među najvećim požarima onaj koji je prijetio *arboretumu* u Trstenome koji je proglašen jedinstvenim parkom prirode poznatim u cijelome svijetu.⁴⁹ Dana 16. listopada 1991. godine u mjestu Brsečine nedaleko od Slanoga ušle su neprijateljske jedinice, a iz zrakoplova je bombardirano selo Banići.⁵⁰

Početak studenog, hrvatske su snage uspjele istjerati JNA s vrha Tmor s nadom da su stvorile osnovu za poboljšanu obranu, te možda čak i za deblokadu samog Dubrovnika.⁵¹ Među mnoštvom raketa koje su padale na područje Dubrovačkog primorja, jedna od raketa izravno je pogodila stonske zidine. Na nebu iznad Stona u jednom trenutku bilo je zabilježeno osam zrakoplova.⁵² Krajem studenoga, situacija na bojištu dramatično se promijenila u korist agresorskih snaga JNA. Napadajući na tri glavna smjera, JNA je uspjela slomiti čvrstu obranu hrvatskih branitelja i doći do vrata na Pelješcu. Do kraja mjeseca, JNA je uspjela zauzeti plato Rudina, ozbiljno prijeteci Stonu i Dubrovniku.⁵³ Dana 26. studenog 1991. godine Ston i njegovu okolicu napale su snage JNA i rezervista iz smjera Doli.⁵⁴

U predjelu Đonta Doli i Stupa, branitelji su pokušali se zaustaviti proboj JNA preko Čepikuća i Lisaških Rudina prema Pelješcu s jedne strane ili dolini Neretve s druge strane.⁵⁵

⁴⁷ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 145-146.

⁴⁸ V. IVANČIĆ, "Kiša granata s topovnjače", *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 10. 1991., 32.

⁴⁹ V. IVANČIĆ, "Gorka jeza oko Slanoga", *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 10. 1991., 4.

⁴⁹ "Noć požara", *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 10. 1991., 40.

⁵⁰ "U Brsečine nisu ušli okupatori", *Slobodna Dalmacija* (Split), 17. 10. 1991., 31.

⁵¹ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 540-542.

⁵² "Migovi gađali stonske zidine", *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 11. 1991., 6.

⁵³ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 770.

⁵⁴ "Raketni bacači gađaju Ston", *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 11. 1991., 40.

⁵⁵ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 800.

JNA koja je držala dio dubrovačkog primorja, privremeno je bila odustala od najavljenog artiljerijskog napada na otok Koločep (Kalamota). No, JNA je izvela topnički napad po otoku Šipanu.⁵⁶ Nemogućnost većih pokreta JNA, unatoč oslabljenim hrvatskim snagama na prvoj crti i primirju, dovela je do nove situacije na bojištu. Kada je crta obrane postala nestabilna uslijed posljedica prodora JNA, napadač je uporno koristio ubacivanje izviđačkih skupina kako bi pronašao slabe točke u rasporedu hrvatskih snaga te ih iznenada napadao, nanoseći značajne gubitke.⁵⁷ Neprijateljska vojska ponovno je 27. prosinca 1991. godine narušila posljednji dogovor o prekidu oružanih borbi i primirja na području dubrovačke općine. Toga dana je u poslijepodnevnom satima JNA sa svog položaja u Brsečinama, bez ikakvog razloga otvorila minobacačku vatru na otoke Koločep (Kalamotu) i Lopud. Iako nije bilo ljudskih gubitaka, evidentirana je mala materijalna šteta.⁵⁸

2.1.3. DUBROVNIK I ŽUPA DUBROVAČKA

Politička zastrašivanja i prijetnje koje su stizale iz Srbije i Crne Gore prema Hrvatskoj, kao i vojni pokreti, provokacije i oružani napadi koje je JNA poduzimala tijekom ljeta, odnosno krajem rujna 1991. godine, su postali stvarnost i na području Dubrovnika.⁵⁹

Tako su stanovnici Župe dubrovačke napustili svoje domove zbog pucnjave koja je dolazila iz mjesta Ivanica u općini Trebinje. Sa područja Gornjeg Brgata dolazila je rafalna paljba iz više navrata te je bilo ispaljeno nekoliko granata koje se pale na područje Župe dubrovačke, Šumeta i Komolca.⁶⁰ Nisu samo građani Dubrovnika bili u strahu od napada na staru jezgru, strah je obuzeo i stanovnike obližnjeg otoka Korčule oko kojeg su se 27. rujna 1991. godine koncentrirale velike pomorske snage JNA.⁶¹ Idućega dana oglasile su se sirene za početak opasnosti od zračnog napada. Centar za obavještanje primio je dojavu o dva aviona i dva helikoptera koji su iz smjera mostarskog aerodroma krenuli prema otoku i par sati prelijetali zračni prostor iznad otoka.⁶²

Tijekom 29. rujna 1991. godine Jevrem Cokić je poslao direktivu Generalštabu JNA za odobrenje općeg napada na Dubrovnik. Slijedećeg dana je prijedlog usvojen, a general Veljko Kadrijević odobrio je napad na Dubrovnik duž pravaca Ljubinje-Zavala-Slano, Ljubovo-

⁵⁶ S. P., "Topovima po Šipanu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 5. 12. 1991., 8.

⁵⁷ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 886.

⁵⁸ L.B., "Minobacačka vatra na Koločep i Lopud", *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 12. 1991., 48.

⁵⁹ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 102-103.

⁶⁰ L. BRAILO, "Dubrovnik: prve granate", *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 9. 1991., 4.

⁶¹ S. Ž., "Flota prijete Veljoj Luci", *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 9. 1991., 48.

⁶² S. Ž., "Uzbuna na Korčuli", *Slobodna Dalmacija* (Split), 29. 9. 1991., 32.

Ivanica-Čibača i Grab-Dubravka-Molunat. Pomoćne snage JNA su bile zadužene za opskrbu objekata i aerodroma u Mostaru u dolini Neretve s ciljem razbijanja snaga na pravcima napada i izbijanja na obalu. Nakon toga, cilj je bio presjeći Jadransku magistralu na više mjesta na dionici Slano-Prevlaka, blokirati Dubrovnik, aerodrom Čilipi i Prevlaku s kopna i mora te onemogućiti kretanje hrvatskih snaga. Zatim, uz oslanjanje na pravac Ploče, planirano je uništavanje i razoružavanje obližnjih snaga te spremnost za daljnje djelovanje prema Hercegovini. Za izvršavanje svih navedenih poteza bilo je predviđeno četiri do pet dana.⁶³ Istoga dana pomorske snage JNA koje su se koncentrirale oko otoka Korčule, napustile su otok, a odlaskom flote se i napetost na otoku smanjila.⁶⁴ Povlačenjem JRM-a s otoka Korčule prema Dubrovniku je iz Trebinja krenulo oko 500 naoružanih rezervista JNA.⁶⁵

Tijekom 1. listopada 1991. šire i uže područje Dubrovnika bilo je od ranih jutarnji sati granatirano od strane JNA. Dubrovnik nikada do tada nije bio podvrgnut takvom razaranju.⁶⁶ Nakon agresorskog napada na Stari grad, napadi su se proširili na Župu dubrovačku kao i na područje Rijeke dubrovačke.⁶⁷ U napadu je oštećen repetitor i relej na Srđu koji je izolirao Dubrovnik od ostatka te spriječio komunikaciju. Čitavo dubrovačko područje ostalo je bez struje zbog pogođene trafostanice u Komolcu.⁶⁸ S područja Ivanice se pucalo na Bosanku, Gornji Brgat, Gornju Čibaču te ostala mjesta u Župi dubrovačkoj. Agresori su minobacačem u Kuparima gađali objekte bivšeg vojnog odmarališta. Napad nije zaobišao ni dio Kantafiga, a ni ostale dijelove gruške luke.⁶⁹

U takvim teškim trenucima Predsjednik predsjedništva SFRJ Stjepan Mesić komentirao je izjavu Branka Kostića koja je bila vezana uz napad hrvatske na neprijatelja, točnije da ako Hrvatska bude gađala drugu stranu, da će se to loše odraziti za Dubrovnik. Iako se Kostićeva izjava lako može smatrati prijeljnom, Mesić je na to odgovorio kako Kostić samo traži izliku da bi razorio Dubrovnik i sve što je hrvatsko.⁷⁰ JNA je 2. listopada 1991. godine izvršila napad na Općinski centar za obavještanje. Napad je izveden od strane zrakoplova JRZ-a u jutarnjim

⁶³ Dubrovački muzeji, Muzej suvremene povijesti – Dubrovnik. *Grad – to ste vi. Razvoj oružanih snaga RH na dubrovačkom području u Domovinskom ratu 1911. – 1995.* Dubrovnik: Alfa 2, 2010. 2010 (knjižica izložbe, bez numeracije).

⁶⁴ S. ŽANKIĆ, “Korčula: moral na zavidnoj visini”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. 10. 1991., 8.

⁶⁵ A. M., “Iz Trebinja ka Dubrovniku”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. 10. 1991., 8.

⁶⁶ N. SALVIA, Ahmed KALAJDŽIĆ, “I Dubrovnik u okovima rata”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 10. 1991., 4.

⁶⁷ N. SALVIA, Ahmed KALAJDŽIĆ, “I Dubrovnik u okovima rata”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 10. 1991., 4.

⁶⁸ O. GUSTIN, M. JERENIĆ, “Dubrovnik izoliran”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 10. 1991., 32.

⁶⁹ L. BRAILO, “Žestoki rat za Dubrovnik”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 10. 1991., 3.

⁷⁰ “Kostić traži izliku da razori Dubrovnik”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 10. 1991., 40.

satima, a zgrada Općinskog centra nalazi se u blizini nove dubrovačke bolnice na Medarevu. Iako je napad završio bez ranjenih, situacija je mogla biti zastrašujuća za sve pacijente i osoblje unutar bolnice.⁷¹ Agresorske snage nisu marile za zaštićene spomenike kulture što je jasno potvrdilo i granatiranje baroknog dvorca Škaprlenda.⁷²

Stalni sukobi i žestoka paljba odvijali su se na predjelu Komolca, Rožata, Pobrežja i Lozice u Rijeci dubrovačkoj gdje se pokušavalo uništiti rampe za most preko rijeke Omble. U Sustjepanu su bila napadnuta spremišta s gorivom INA-e, a zbog stalne vatre usmjerene prema naselju Mokošica, bilo je postavljeno snajpersko i puškomitraljesko uporište. Stanovnici Mokošice su bili danima skriveni u skloništima kako bi zaštitili svoje živote od neprekidnih napada. Tijekom noći i jutro u Župi dubrovačkoj JNA je minobacačima i ostalim topništvom s brodova JRM-a žestoko napadala područje Kupara i Srebrenog. Na tom području hrvatski branitelji su odbili pokušaj pomorskog desanta s mora. Taj neuspjeh su agresori pokušali nadoknaditi općim topničkim napadom na sve objekte u Župi dubrovačkoj, uključujući i bivšu vojnu ustanovu Kupari. Ugroženi su bili i stanovnici užeg područja grada. Tri su granate ispaljene na područje Gruža, gdje je poginula jedna osoba. U odvijenim borbama na dubrovačkom području zabilježeno je 10 poginulih osoba.⁷³ Dana 5. listopada 1991. godine započeo je napad na Ploče gdje su se nalazili brojni dubrovački hoteli.⁷⁴ Granate su pale i na otok Lokrum u blizini Starog grada.⁷⁵ Na dubrovačkim ratištima je od 8. listopada 1991. godine za kratko vrijeme vladao mir, a građane se upozoravalo na strogi oprez u kretanju.⁷⁶

Tadašnje kratkotrajno primirje između zaraćenih strana potpisao je nakon toga u Zagrebu. Predsjednik kriznog štaba Željko Šikić govorio je kako su promatrači Europske zajednice (dalje: EZ) u Dubrovniku pokušavali uspostaviti kontakt sa JNA, no nisu uspijevali. JNA je oklijevala stupiti u kontakt s europskim promatračima te je Šikić istaknuo kako bi se armija trebala povući s okupiranog dubrovačkog područja, a sukladno sa potpisanim primirjem treba deblokirati Dubrovnik i s kopna i s mora.⁷⁷

Mir na dubrovačkom području nije dugo trajao pa je već 12. listopada 1991. godine zabilježeno više incidenata gotovo sa svih ratišta. Najžešći napad bio je na otok Šipan. Vatra je otvorena i iz smjera Ivanice prema Rijeci dubrovačkoj, gdje je najviše štete nanoseno u

⁷¹ "Najžešće borbe u Konavlima", *Slobodna Dalmacija* (Split), 4. 10. 1991., 4.

⁷² "Razaranja u Komolcu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 5. 10. 1991., 52.

⁷³ "U paklenom obruču", *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. 10. 1991., 6.

⁷⁴ "Plotuni s brodova sve bliže Gradu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. 10. 1991., 32.

⁷⁵ "Zašto im smeta Lokrum?", *Slobodna Dalmacija* (Split), 8. 10. 1991., 6.

⁷⁶ "Dubrovčani na svjetlu dana", *Slobodna Dalmacija* (Split), 10. 10. 1991., 9.

⁷⁷ "Armija mora deblokirati Dubrovnik", *Slobodna Dalmacija* (Split), 11. 10. 1991., 8.

Komolcu i Mokošici.⁷⁸ Dubrovnik je petnaest dana bio bez vode, struje i telefonskih veza, odnosno otkinut od ostatka svijeta. Dubrovčani su velike nade polagali u nastavak pregovora između zaraćenih snaga, usprkos pucnjavi sa svih strana koja se i dalje nastavljala.⁷⁹ Iz Den Haaga izvijestili su o bezuvjetnom prekidu vatre na svim ratištima u Hrvatskoj, međutim JNA je izvela žestoki topnički napad na Brgat i Žarkovicu u neposrednoj blizini Dubrovnika. Hrvatski su branitelji uspješno odbijali napade JNA. Posebno treba naglasiti neprijateljski pokušaj proboja prema Župi dubrovačkoj, gdje je JNA pretrpjela velike gubitke.⁸⁰ Dana 20. listopada 1991. godine agresorske su snage ispalile sedam projektila razorne moći na padaline brda Srđ.⁸¹ Nedugo nakon toga stigla je vijest o jako teškom stanju u Župi dubrovačkoj, gdje su naselja Plat, Mlini, Srebreno i Kupari proživljavali najteže trenutke od samog početka agresije. Napadi su se odvijali iz topova, minobacača, tenkova, bacača raketa i sa kopna i sa mora. Čitavo područje Župe dubrovačke bilo je zavijeno u gusti crni dim. U napadu je ubijeno najmanje šest osoba. Okupatorska vojska je na tom području palila, ujedno i pljačkala kuće uplašanih i izbjeglih stanovnika.⁸² Istog dana u Zagrebu je održan prosvjed studenata grada Dubrovnika koji su studirali u Zagrebu, a cilj im je bio da se pokaže prava istina o stradanjima Dubrovnika, gdje je stanje bilo abnormalno.⁸³

Samo dva dana nakon iz smjera Veljeg Dola, Orahovog Dola i Uskoplja započeo je novi topnički napad na Župu dubrovačku, točnije na Kupare i Srebreno. Hrvatski branitelji uspjeli su uništiti dvije kampanjole i više sredstava veze od Mlina zarobivši pritom kapetana i podoficira JNA.⁸⁴ U seriji napada minobacačem je s četiri granate pogodeno uže gradsko područje zvano Solitudo, gdje su projektili eksplodirali u blizini smještaja gdje se nalazilo oko tri tisuće izbjeglica.⁸⁵ Neprijatelji su u svojoj “oslobodilačkoj misiji”, osim okupacije i aneksije dubrovačkog područja, svjesno uništavali civilne i gospodarske objekte. U tom smislu JNA, JRM i JRZ su danima aktivno djelovali po području Ploča, Nuncijate, Kantafinga, Gruža i Solituda.⁸⁶ Vjerojatno najtužnija, najmučnija i najstrašnija vijest došla 23. listopada kada je

⁷⁸ “Granatama na Šipan, paljba po Mokošici”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 13. 10. 1991., 6.

⁷⁹ “Paljba po Mokošici”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 16. 10. 1991., 5.

⁸⁰ “Odbačeni agresori”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 19. 10. 1991., 39.

⁸¹ Luko BRAILO, “Projektili po Srđu”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 10. 1991., 3.

⁸² “Pakao u Župi dubrovačkoj”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 10. 1991., 32.

⁸³ “Mirni prosvjed Dubrovčana”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 10. 1991., 32.

⁸⁴ “Ponovno topovima na Župu dubrovačku”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 10. 1991., 4.

⁸⁵ “Mine na Solitudo”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 10. 1991., 32.

⁸⁶ “Barbarska noć: napad na Lapad”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 10. 1991., 3.

napadnuta stara gradska jezgra Dubrovnika. Razni projektili padali su na glavnu ulicu Stradun. Oštećen je dio poznate palače Sponza koja se nalazi u blizini Orlandovog stupa.⁸⁷

Snage JNA su preko mostobrana u Kuparima ojačale svoje snage novim pojačanjima. Samo nekoliko sati nakon što je JNA izvela pomorski desant na Rt Pelegrin u Župi dubrovačkoj, na crkvi sv. Petra na brdašcu Trapit se pojavila jugoslavenska zastava. Ovaj događaj je doveo do promjene situacije u obrani Župe dubrovačke te su se obrambene snage morale povući s dotadašnje crte koja je bila čvrsto držana. Umjesto toga, hrvatske snage su pokušale uspostaviti novu obrambenu liniju u području Dubca. Nažalost, hrvatske snage nisu uspjele zadržati kontrolu nad Dubcem.⁸⁸ Najteže borbe vođene su upravo nakon spomenutoga desanta. Hrvatski branitelji Dubrovnika koji su bili brojčano i tehničko slabiji pružili su izniman otpor snagama JNA u nastojanju usporavanja njihova prodora prema Gradu. Na liniji obrane Osojnik-Pobrežje, hrvatski branitelji su pružali otpor snagama JNA koje su namjeravale ući u Mokošicu.⁸⁹ S tih položaja JNA je djelovala u smjeru Stare i Nove Mokošice, Komolca i Sustjepana. Napad nije zaobišao ni Gruž ni Kantafig.⁹⁰

Poslije višednevnih teških borbi, JNA je hrvatskoj strani ponudila uvjete za predaju. JNA je tražila da se branitelji koji su bili izvan gradskih zidina polože oružje i predaju ga u potpunosti. Nadalje, tražila je da Dubrovnik napuste svi gardisti, policajci, pripadnici teritorijalne obrane (dalje: TO) i Civilne zaštite koji nisu iz Dubrovnika. Na kraju je zatražena predaja svih pripadnika hrvatskih snaga koji su bili stranci, odnosno nisu imali jugoslavensku putovnicu. Osim toga, garantiralo se da Republika Crna Gora nema nikakvih ambicija na dubrovački teritorij.⁹¹ U tom smislu 26. listopada 1991. komandant VPS-a Miodrag Jokić izjavio je kako u Dubrovnik više neće ući niti jedan vojni sastav, ali da postojeće snage JNA neće napustiti zauzeti prostor dok se hrvatske snage ne predaju.⁹²

Usprkos tome što je primirje potpisano 25. listopada 1991. godine i dalje nije bilo potpuno tiho na području Dubrovnika, ali je na Konavoskom i Župskom dijelu vladao relativan mir. Rezervisti jugoslavenske vojske kontrolirali su područje od Slanoga do Mokošice, uz česte provokacije. Također, bilo je pucanja na renesansni dvorac Sorkočević u Rijeci Dubrovačkoj,

⁸⁷ "Pogođen Stradun", *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 10. 1991., 39.

⁸⁸ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 464.

L. BRAILO, "Agresorski desant na Dubrovnik", *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 10. 1991., 3.

⁸⁹ L. BRAILO, "Agresorski desant na Dubrovnik", *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 10. 1991., 3.

⁹⁰ "Topovnjače tuku Srđ", *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 10. 1991., 27.

⁹¹ Zdeavko REIĆ, "Agresori traže - kapitulaciju", *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 10. 1991., 3.

⁹² "JNA" čeka predaju Dubrovnika", *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 10. 1991., 31.

koji je već bio oštećen u prethodnim okupatorskim akcijama.⁹³ Dana 29. listopada 1991. godine, JNA je zauzela Žarkovicu pod obrazloženjem da se radilo o izviđačkom odredu koji je bio angažiran u funkciji osiguranja. Na Žarkovicu je stiglo nekoliko tenkova, mitraljeza i minobacača koji su bili upereni točno prema Gradu te je bila postavljena trobojnica s peterokrakom.⁹⁴ U novom agresorskom napadu JNA koji je izbio na kraju mjeseca listopada 1991. godine najteži napad je bio usmjeren prema otoku Šipanu te selu Visočani.⁹⁵

U jutarnjim satima 31. listopada 1991. godine, Konvoj ljubavi, mira i slobode, poznat kao “Libertas”, uplovio je u grušku luku. Konvoj je bio sastavljen od 29 brodova i brodica koje je predvodila “Slavija”. U pratnji konvoja bilo je oko 800 njegovih štovatelja i prijatelja, među kojima su se nalazili mnogi istaknuti pojedinci iz javnog i kulturnog života, uključujući predsjednika Predsjedništva Jugoslavije Stjepana Mesića i predsjednika hrvatske Vlade Franju Gregurića, kao i mnogi drugi. Dolazak konvoja u potpuno opkoljeni Grad Dubrovnik donio je značajne količine humanitarne pomoći, ublažavajući ozbiljan nedostatak osnovnih potrepština potrebnih za preživljavanje građana i pridonoseći uspostavi pouzdanog međunarodnog humanitarnog koridora kroz koji je pomoć nastavila dolaziti iz svih dijelova svijeta. Nakon što su isplovili iz Korčule, jugoslavenska ratna mornarica zaustavila je konvoj u mljetskom kanalu i zahtijevala da se vrate ili da prođu uobičajeni pregled u Zelenici (Crna Gora). Nakon dugih pregovora, zahvaljujući posredovanju Stjepana Mesića brodovi su ipak pušteni u Dubrovnik, ali tek nakon što je izvršen pretres na mjestu zaustavljanja. Konvoj “Libertas” pokušao je skrenuti pažnju svjetske javnosti na potrebu zaštite Dubrovnika i zaustavljanje daljnjeg razaranja i pokušaje osvajanja koje su provodile snage JNA iz Crne Gore i Srbije. No, ipak Konvoj ljubavi nije uspio spriječiti jedinice JNA u nastavku granatiranja Rijeke Dubrovačke i samoga Grada čime je Dubrovnik postao jedan od simbola stradavanja hrvatskih gradova. Uspješnom provedbom tih zamisli hrvatske snage su nastojali primorati na predaju.⁹⁶ Iako su se pojavile dvije hrvatske zastave napadi JNA su i dalje nastavljeni. Bili su napadnuti dijelovi Gruža i Lapada, uništeno je mnoštvo stambenih objekata te pogođeno nekoliko hotela i brodova koji su bili na vezu u gruškoj luci.⁹⁷ Napadi JNA na područje tvrđave Imeprial na brdu Srđ nastavljeni su i u danima koji su slijedili. Udari granata od kojih je uništena jadranska žičara i

⁹³ “Primitje i primorje izrešetani rafalima”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 10. 1991., 3.

⁹⁴ “Na Žarkovicu se popeli tenkovi”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 30. 10. 1991., 4.

⁹⁵ “Jugoarmija bjesni noć i dan napada primorje i Šipan”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 31. 10. 1991. i 1. 11. 1991., 4.

⁹⁶ Dubrovački muzeji, Muzej suvremene povijesti – Dubrovnik. *Grad – to ste vi. Razvoj oružanih snaga RH na dubrovačkom području u Domovinskom ratu 1911. – 1995.* Dubrovnik: Alfa 2, 2010. 2010. (knjižica izložbe, bez numeracije).

⁹⁷ “Četrdeseti dan rata: nikad veća razaranja”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 10. 11. 1991., 5.

Osnova škola Lapad osjećali su se u čitavoj gradskoj jezgri.⁹⁸ Dana 10. studenog 1991. godine u nizu porušenih objekata na čitavom gradskom području koji su bili u dimu i plamenu, stradala je stara gradska jezgra koja je već bila pogođena.⁹⁹ Istoga dana u večernjim satima u novom napadu na Stari grad, oštećene su dominikanski samostan, katedrala, Knežev dvor, Muzej Rupe, Jezuiti te druge starine.¹⁰⁰

Naposljetku, gruška luka kao najstariji lučki kolektiv na Jadranu, bila je uništena.¹⁰¹ Mir koji je bio dogovoren 13. studenoga 1991. godine nije dugo trajao. Već je 15. studenoga 1991. godine mir je prekinut s topničkom vatrom JNA s položaja na Podbrežju prema Mokošici i Nuncijatu.¹⁰² Svega četiri dana nakon napada JNA na Mokošicu, JNA je ušla u naselje Mokošicu gdje je naredila stanovnicima zgrade da napuste svoje stanova i postroje se. Vojska je držala uperene puške u stanovnike zgrade te ih je ispitivala o imenima pojedinih ljudi koje je JNA tražila. Svih 40-ak stanovnika zgrade nasilno je bilo odvedeno u Staru Mokošicu te nakon toga u Trebinje. S druge strane okupatorska strana tvrdila je kako nije bilo nasilnoga odvođenja, rekavši kako su oni dobrovoljni pristali na polazak.¹⁰³ Par dana nakon JNA je ponovno upala u jedno od naselja Nove Mokošice sa tri cisterne vode, kamionom kruha i ekipom sa TV Beograd da bi snimili kako stanovništvu u tom okupiranom naselju dijeli vodu i kruh. Takvo ponašanje je kod stanovnika izazvalo ogorčenje te su zgroženi tim potezom JNA u znak prosvjeda krenuli prema Dubrovniku.¹⁰⁴

Pedeset četvrti ratni dan započeo je žestokom paljbom JNA na Sustjepan. Malo prije ponoći neprijateljske jedinice JNA koje su bile raspoređene na Pobrežju započele su napad osim na Sustjepan i na Koločep.¹⁰⁵ Nakon višednevne šutnje preko Radio-Dubrovnik predsjednik Skupštinske općine Petar Poljanić obratio se građanima te im rekao kako u bliskoj budućnosti postoji nada o primirju i povratku građana u svoje domove.¹⁰⁶

Prvi put od početka rata, dana 30. studenoga 1991. godine na dubrovačkom području vladalo je istinsko primirje, bez provokacija s okupiranih područja Žarkovice i Pobrežja. Bilo je zapaženo kretanje neprijateljskih vozila na okupiranim dijelovima Dubrovnika. No, Dubrovčani su bili spremni na najgore, odnosno na praktični ulazak snaga JNA u sam Grad.

⁹⁸ "Razaranja milenija: grad u kiši granata", *Slobodna Dalmacija* (Split), 11. 11. 1991., 3.

⁹⁹ "Dubrovnik u dimu i plamenu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 11. 11. 1991., 32.

¹⁰⁰ "Pogođen i Knežev dvor", *Slobodna Dalmacija* (Split), 12. 11. 1991., 32.

¹⁰¹ "Gori Gruž", *Slobodna Dalmacija* (Split), 13. 11. 1991., 32.

¹⁰² "Prekinut mir", *Slobodna Dalmacija* (Split), 16. 11. 1991., 47.

¹⁰³ O. GUSTIN "Nismo pošli dobrovoljno", *Slobodna Dalmacija* (Split), 16. 1. 1992., 28.

¹⁰⁴ "Armija okupirala Novu Mokošicu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 11. 1991., 6.

¹⁰⁵ "Ponoćno napad na Sustjepan", *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 11. 1991., 6.

¹⁰⁶ "Najgore je prošlo", *Slobodna Dalmacija* (Split), 29. 11. 1991., 4.

Obrambene snage na dubrovačkom području bile su spremne i osposobljene da zaustave i spriječe neprijatelja.¹⁰⁷

Tijekom agresije, JNA zarobila više stotina hrvatskih branitelja, ali i civila. Za njihovo zatočenje organizirana su dva logora u kojima su hrvatski logoraši bili podvrgnuti raznim oblicima mučenja. Logori su bili uspostavljeni u Morinju, vojnom objektu u istoimenom naselju u Boki kotorskoj i u garnizonu JNA u Bileći u istočnoj Hercegovini. Kroz spomenute logore je tijekom Domovinskog rata prošlo oko 450 zatočenika, pri čemu je najmlađi imao 15 godina, dok je najstariji imao 82 godine.¹⁰⁸

Nakon nekoliko relativno mirnih dana u Dubrovniku, 2. prosinca 1991. godine u večernjim satima, mir je prekinut pokretima snaga JNA s područja Bosanke u smjeru Srđa. Snage JNA imale su namjeru ukloniti hrvatske branitelje s ključnih obrambenih položaja samoga Grada. Međutim, poslije dva sata iscrpljujućih borbi hrvatski branitelji su uspjeli odbiti napad. No, s mora je bio raketiran, a potom i zapaljen hotel "Belvedere". Tijekom jutra cijelo područje dubrovačke općine nadlijetali su zrakoplovi JRZ-a.¹⁰⁹ U poslije podnevnim satima s položaja JNA na Žarkovici i Bosanci bila je otvorena jaka topnička i mitraljeska vatra JNA prema položajima hrvatskih branitelja na Srđu. napadu su sudjelovali i tenkovi JNA koji su bili ukopani na Žarkovici.¹¹⁰ Nakon neprijateljskog napada na Srđ i pruženoga otpora branitelja Dubrovnika, uslijedila je relativno mirna noć. U neposrednoj blizini grada primijećeni su vojni brodovi, a veći broj vozila JNA kretao se iz pravca Mokošice prema Zatonu. Svi ti pokušaji provokacije ukazivali su kako JNA ne misli odustati od svojih namjera. Nije bila riječ samo o pretpostavkama što potvrđuju poruke koje su Dubrovčanima uputili komandanti JNA putem crnogorskih radio postaja. U porukama se inzistiralo na predaji "ustaških bojovnika" u Dubrovniku. Hrvatska strana je optužena zbog odugovlačenja pregovora, uz obrazloženje da je JNA bila izložena hladnoći i da su čekali da se okonča "oslobodilački pohod". Međutim, gruška luka i čitav dubrovački akvatorij su bili pod blokadom jer je JNA povukla blokadu za sve pomorske luke u Hrvatskoj, osim za Dubrovnik i njegovo područje.

JNA i rezervisti iz Crne Gore i Srbije i tijekom prosinca 1991. su provodili proces pljačke dubrovačkoga područja. Pljačkaški kamioni danima su odvozili hotelski namještaj i ostalu imovinu iz Kupara u Crnu Goru.¹¹¹ Dan prije kobnog 6. prosinca 1991. godine dogodio

¹⁰⁷ "Nema predaje ni oružja ni Grada!", *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. 12. 1991., 5.

¹⁰⁸ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 747.

¹⁰⁹ "Zapaljen "Belvedere"", *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 12. 1991., 4.

¹¹⁰ "Topovima po Srđu, mitraljezima po Gradu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 12. 1991., 32.

¹¹¹ "Pljačka u Kuparima", *Slobodna Dalmacija* (Split), 4. 12. 1991., 4.

se jaki napad na područje Sustjepana i Kantafiga. Krizni štab općine je reagirao na nastalu situaciju tako što je uputio oštar protest VPS-u u Boki.¹¹² Istoga dana u Cavtatu je admiral Jokić održao sastanak na kojem je izjavio kako smatra da će ako JNA osvoji Srđ prisiliti predstavnike hrvatske Vlade na predaju grada. Taj plan je sačinjen od strane kapetana Kovačevića, no isto tako odobren od strane admirala Jokića.

Poslije niza manjih udara, 6. prosinca 1991. snage JNA su izvele najjači napad na Dubrovnik i položaje hrvatskih branitelja oko njega. U 5:45 sati započela je topnička kanonada iz haubica, minobacača, bacača raketa i tenkovskih topova na Dubrovnik. Granate su pale na već od prije napadnuti Srđ, na ostatke tvrđave Imperijal te odašiljač. Upravo je Srđ postao ključna točka koja se više puta isticala u zapovijedima JNA kao cilj koji treba biti osvojen. Međutim, kako JNA nije uspjela prodrijeti u unutrašnjost objekta na Srđu, počela je izvoditi nasilne napade po cijelom Gradu, s posebnim fokusom na povijesnu jezgru koja je ubrzo bila zavijena u gusti crni dim. Granate su pogodile dominikanski samostan, samostan Male braće, palaču Sponzu, zvonik te druge znamenitosti. Nastala je ogromna materijalna šteta nad starinama u sklopu Starog grada. Na blagdan sv. Nikole obrana je uspješno uzvratila agresorima na području Pobrežja, Stare Mokošice, Sustjepana, Kantafiga te Nuncijate. Od hotelskih objekata pogođeni su bili hotel "Libertas" te hotel "Bellevue". Napad na Srđ oslabio je nakon što su malobrojni hrvatski branitelji odbili višestruke napade JNA odbacivši ih na polazne položaje pri čemu je uništen i jedan tenk.¹¹³ Konačni rezultat jakoga napada JNA bio je vidljiv u velikom ljudskim gubitcima hrvatske strane koja je izgubila 19 branitelja i civila dok je 60 civila bilo ranjeno.¹¹⁴ Među poginulima našao se mladi fotograf Pavo Urban koji je poginuo s kamerom u ruci nakon što je snimio dvije snažne, antologijske sekvence od ukupno 12 snimaka. Fascinantno je da je snimajući Stradun iz pozicije vrata od Ploča prema nasuprotnim vratima od Pila utvrdio kadar u kojem se već sljedeće sekunde dogodila eksplozija.¹¹⁵ Zahvaljujući dubrovačkim vatrogasnim postrojbama koje su reagirale iznimno brzo, požari su u rekordnom

¹¹² "Rafali "ozvučili" primirje", *Slobodna Dalmacija* (Split), 5. 12. 1991., 8.

¹¹³ Dubrovački muzeji, Muzej suvremene povijesti – Dubrovnik. *Grad – to ste vi. Razvoj oružanih snaga RH na dubrovačkom području u Domovinskom ratu 1911. – 1995.* Dubrovnik: Alfa 2, 2010. 2010. (knjižica izložbe, bez numeracije).

PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 822-873.

"Gori Stari grad", *Slobodna Dalmacija* (Split), 7. 12. 1991., 3.

¹¹⁴ Hina, "Dubrovnik obilježava trideset godina vojno-redarstvenih operacija "Oslobađanje juga Hrvatske"", *Jutarnji list* (Zagreb), on-line izdanje, 29. 10. 2022., pristup ostvaren 25. 5. 2023.,

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/dubrovnik-obiljezava-trideset-godina-vojno-redarstvenih-operacija-oslobadanje-juga-hrvatske-15268541>

¹¹⁵ URBAN, VRGOČ, *Ratni dnevnik Pava Urbana*, 48.

vremenu bili ugašeni. Neki objekti su bili ugašeni kroz nekoliko sati, iako je cjelokupno gašenje svega trajalo još jedan dan.¹¹⁶

Neuspješni napad JNA pokušao je relativizirati viceadmiral Miodrag Jokić koje je u pismu ministru Davorinu Rudolfu izrazio žaljenje zbog “incidenta”. Kazao je kako to nije bilo njihovo naređenje, niti je postojala namjera da se tako postupi. Jokić je naveo kako je general Kadrijević uputio istragu kako bi se pronašao krivac za nastali događaj.¹¹⁷ Ministri Vlade Republike Hrvatske sastali su se sa viceadmiralom Jokićem kako bi zaključili novi u nizu mirovnih sporazuma. Obje strane su se usuglasile da u cijelosti poštuju prekid oružanih borbi na području općina Metković i Dubrovnik. Sporazumom je naglašeno da se neće poduzimati nikakvi oružani napadi i kretanja prema protivničkoj strani. Dogovoreno je imenovanje zajedničkih komisija koje su trebale nadzirati provedbu sporazuma te poduzeti hitne mjere zbog suzbijanja bilo kakvih oružanih sukoba.¹¹⁸ Međutim, slično kao i niz prethodnih dogovora o primirju i navedeni se nije u potpunosti poštivao. Naime, tijekom 9. prosinca 1991. zabilježeni su veći pokreti tenkova i pješadije JNA oko Srđa koji se prema dogovoru nisu smjeli provoditi.¹¹⁹

U Mokošici je 11. prosinca 1991. godine održan novi u nizu sastanaka predstavnika SO Dubrovnika i JNA čija je tema bila vezana uz sporazum zaraćenih strana. U komisiji je trebao biti jednak broj članova obje strane te jedan član promatračke misije EZ. Na sastanku je dogovoreno postupno smanjivanje oružanih snaga kao i uspostavljanje brodske linije Dubrovnik-Kupari-Cavtat.¹²⁰ Dan nakon sastanka u Dubrovnik je stigao drugi konvoj “Libertas” koji je ovog puta bio predvođen brodom “Liburnija”.¹²¹ postupno Kako je na dubrovačkom području već neko vrijeme vladao istinski mir, pojedinačne provokacije JNA bile su uobičajene. U samom gradu, stanovnici su nastojali sanirati oštećenja koja su nastala na brojnim objektima. No, promet u Gruškoj luci se i dalje odvijao uz obveznu kontrolu tereta od strane oficira JNA.¹²² Od samog početka napada na Dubrovnik, grad je ostao bez struje i vode.¹²³

¹¹⁶ M. JERIĆ, “Grudima na vatru”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 1. 1992., 10.

¹¹⁷ “Viceadmiral Jokić kao Poncije Pilat”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 7. 12. 1991., 4.

¹¹⁸ “Prekid borbi”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 8. 12. 1991., 31.

¹¹⁹ “Povratak normalnoj ratnoj kolotečini”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 10. 12. 1991., 4.

¹²⁰ “Zajednička komisija za kontrolu primirja”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 12. 12. 1991., 40.

¹²¹ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 887.

¹²² “Obnova u opsadi”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 18. 12. 1991., 4.

¹²³ “Voda stiže sa strujom”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 20. 12. 1991., 6.

Crnogorski i srpski mediji su nastojali relativizirati događaje agresije i napada na Dubrovnik te su pokušali prebaciti odgovornost za borbe i rat na hrvatsku stranu. Tako je primjerice Titogradski dnevnik čak i izmišljao borbe na “dubrovačkom frontu”, a sve s ciljem opravdanja ponovnoga pokretanja većih snaga JNA prema Dubrovniku i uspostavljanje tzv. demilitarizirane zone na tome prostoru. U tom smislu novinski prilozi u crnogorskim medijima hrvatske su branitelje Dubrovnika proglašavali “ustaškim bojovnicima” koji nisu marili za mir ni primirje pa čak ni za vlastiti Božić. S tom izjavom ispalo je kao da je Hrvatska ta koja konstantno provocira i želi nove sukobe.¹²⁴ U takvim okolnostima krhkoga primirja komanda VPS - Boka je krajem 1991. godine naredila zabranu plovidbe čime je direktno prekršila potpisani sporazum s Vladom RH o slobodnoj plovidbi. Bio je to jasan pokazatelj toga da su dogovori JNA bili samo prijelazna faza do planiranja i pokretanja novih ratnih događaja.¹²⁵

¹²⁴ L. BRAILO, ““Pobjeda” (još) ratuje!” , *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 12. 1991., 22.

¹²⁵ “Dubrovnik pred novom blokadom”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 31. 12. 1991. i 1. 1. 1992., 9.

2.2. RATNA DOGAĐANJA 1992. GODINE

2.2.1. DUBROVNIK I ŽUPA DUBROVAČKA

Prvih dana siječnja postalo je očito da su snage JNA i rezervista iz Srbije i Crne Gore bile nemoćne bile nemoćne za veća napredovanje na hrvatskim bojištima. U iščekivanju međunarodnog priznanja u Hrvatskoj su s optimizmom dočekane najave trajnog primirja i dolaska mirovnih snaga UN-a poznatih i kao “plave kacige”. Vjerovalo se da će to dovesti do poništenja srpskih osvajanja i stvaranja uvjeta za miran povratak okupiranog teritorija pod hrvatsku vlast.¹²⁶

Nova 1992. započela je relativno mirno u relativnom miru jer se najnoviji sporazum o prekidu vatre neko vrijeme poštovao. Tako je već 4. siječnja 1992. Dubrovčane obradovala vijest o prestanku kontrole brodova koji su uplovljavali i isplovljavali iz luke.¹²⁷

Iako se prvih nekoliko dana nove godine situacija činila stabilnijom, 5. siječnja 1992. u 05. 30 sati JNA je s položaja na Brgatu topnička gađala tvrđavu Imperijal i položaje hrvatskih branitelja na Srđu. Tvrđava Imperijal je bila pod rukama hrvatskih branitelja. Sljedeća, slična provokacija zabilježena je par sati nakon, kada su neprijateljske snage snajperima i automatskim oružjem pokušavale pogoditi gliser Hrvatske ratne mornarice (dalje: HRM) koji je u Koločepskom kanalu spašavao čamac.¹²⁸ U popodnevним satima neprijateljska strana je pucala po Nuncijati, a začula se i eksplozija iznad mjesta Lozica. Na Žarkovicu je pristiglo 15-ak vojnika te je iz Zatona prema Mokošici krenuo kamion s vojnicima i ratnom opremom. Zbog svih silnih provokacija koje su učinjene Krizni štab općine Dubrovnik je uputio prosvjed Komandi VPS – Boka.¹²⁹ Kršenje primirja nastavljeno je otvaranjem vatre jedinica JNA iz Mokošica prema Sustjepanu. Hrvatska vojska (dalje: HV) se na provokaciju nije oglasila, već je zapovjedništvo obrane Dubrovnika odmah odlučilo prosvjedovati.¹³⁰ Prema mišljenju zapovjednika obrane Sustjepana Jakše Hodaka cilj agresorskih snaga JNA i rezervista bila je pljačka Dubrovnika. Hodak je predviđao kako novi napadi neće prestati dok se to ne dogodi.¹³¹

U međuvremenu, Hrvatska je 15. siječnja 1992. godine dobila međunarodno diplomatsko priznanje, što je bio jedan od važnijih trenutka novije hrvatske povijesti. Ovim priznanjem potvrdilo se da su otpor, obrana i žrtva hrvatskih branitelja imali smisla i nisu bili

¹²⁶ PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 930.

¹²⁷ “Ukinuta kontrola brodova”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 5. 1. 1992., 32.

¹²⁸ A. MARUNIĆ, “Topovima po “Imperijalu””, *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. 1. 1992., 3.

¹²⁹ L.B., A.M., “Prosvjedom na provokacije JA”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. 1. 1992., 32.

¹³⁰ L.B., A.M., “Pucnji iz Mokošice”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 12. 1. 1992., 32.

¹³¹ Antun MASLE, “Pljačka Dubrovnika kao mamac”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 13. 1. 1992., 4 i 5.

uzaludni.¹³² U sljedećim danima, jedinice JNA sa svojih su položaja otvarale vatre prema auto-kampu, agresorske snage JNA su s različitih okupiranih područja otvorili vatru prema auto-kampu u Lapadu, tankeru INA-e u Gružu i Sustjepanu. Pripadnici JNA svojim djelovanjem su ugrozili položaje hrvatskih branitelja na Sustjepanu tokom 16. siječnja 1992. godine. Međutim, njihovo djelovanje prošlo je bez ljudskih žrtava.¹³³

Na Bosanci, 20. siječnja 1992. godine HV je primijetila kretanje snaga JNA, što se dovelo u vezu sa smjenom jedinica jer se jedino na takav način moglo objasniti kretanje kamiona u oba smjera.¹³⁴ Osim kretanja kamiona na Bosanci, zapažena su i dva helikoptera koji su nadlijetali Rijeku dubrovačku te pokret jedinica JNA prema Mokošici, ali i po koji snajperski pucanj iz pravca Pobrežja prema Sustjepanu i Kantafigu. HV, kao i inače nije htjela odgovoriti na provokacije.¹³⁵

U prva dva mjeseca 1992. proces pljački i dalje je bio evidentan na okupiranom području pod kontrolom JNA. Osim privatnih stambenih objekata opljačkani su i veći hoteli u Srebrenom, Mlinima, Platu te Kuparima, a namještaj se odvodio i iz "Dubrovačkih vrtova sunca".¹³⁶

Dana 2. veljače 1992. godine u Cetinju u Crnoj Gori održan je miting za suverenu republiku. No, miting je ujedno bio i miting za mir, apel za prestanak razaranja u Hrvatskoj. Naglasak je stavljen na to da Crnogorci nisu napali Dubrovnik, već četnici. Na to su uputili javnu ispriku koja je glasila "Sa Lovćena vila kliče,/ oprostite nam Dubrovniče!/ To su bili sve četnici,/ Momirovi plaćenici!"¹³⁷

Unatoč i takvim javnim apelima, sigurnosno stanje u Dubrovniku i okolici i dalje je bilo opterećeno svakodnevnim razmjena vatre između pripadnika JNA i hrvatskih branitelja. U takvim okolnostima Zapovjedništvo obrane Dubrovnika uputilo je komandi VPS - Boka u Kumboru prosvjed zbog djelovanja snajpera JNA iz Stričjere prema Kantafigu i Gružu. istoga dana bila je otvorena vatra s položaja JNA na Žarkovici prema hotelu "Belvedere" u Svetomu Jakovu, na što pripadnici HV-a nisu odgovarali.¹³⁸

¹³² PEZO, *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*, 942-943.

¹³³ "Hici na Sustjepan", *Slobodna Dalmacija* (Split), 17. 1. 1992., 32.

"Hici prema Lapadu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 18. 1. 1992., 48.

A. M., "Rafalna paljba na tanker "Mira"", *Slobodna Dalmacija* (Split), 19. 1. 1992., 32.

¹³⁴ A. KALAJDŽIĆ, "Detonacije u Župi", *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 1. 1992., 5.

¹³⁵ "Povremena pucnjava", *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 1. 1992., 28.

¹³⁶ L.B., "Jugovojaska pljačka hotele", *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 2. 1992., 32.

¹³⁷ Boško ĐUKIĆ, "Poklik s Cetinja", *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 2. 1992., 11.

¹³⁸ L. B., "Pucnjava sa Stričjere", *Slobodna Dalmacija* (Split), 8. 2. 1992., 48.

Osim vojnih djelovanja, srpska strana nastojala je i političkim te drugim društvenim alatima, područje Dubrovnika izdvojiti iz teritorija Republike Hrvatske. U tom smislu u Cavtatu je još tijekom 1991. bila osnovana privremena Vlada Republike Dubrovnik koja je proglašena slijednicom ukinute Republike 1806. godine. Privremena vlada je poslala proglas 20. studenoga 1991. godine javnosti u kojem proklamira da će, tzv. Republika Dubrovnik biti ubuduće u sastavu Republike Jugoslavije. Svima koji su bili upućeni u situaciju bilo je jasno da je to još samo jedan pokušaj u realiziranju ideje Božidara Vučurevića o srpskom Dubrovniku. U jednom intervjuu Vučurević je izjavio da ako Dubrovnik ne bude srpski, da neće biti ni hrvatski, nego samostalna republika.¹³⁹ Do nekolicine Dubrovčana je stiglo pismo kojim je popraćen, tzv. Prvi Proglas privremenog Malog vijeća Dubrovačke Republike. Na tim dokumentima proglasa bio je uočljiv potpis dubrovačkog tužitelja Aleksandra Apolonia. U pismu je navedeno kako je Dubrovnik trebao tražiti svoje mjesto da bi njegova budućnost bila u punijoj i većoj slobodi. Isto tako, bilo je navedeno kako ideja Dubrovačke Republike nije bila izmišljotina jer je potrebno da ta ideja zaživi. Širom Europe osnivali su se odbori koji će pomoći da Dubrovnik što prije dobije svoju samostalnost.¹⁴⁰

Dana 11. veljače 1992. godine pitanje vezano uz “Dubrovačku Republiku” postalo je ponovno aktivno. Nakon što su splasnule tenzije oko osnivanja “Dubrovačke Republike”, na adrese mnogih Dubrovčana stiglo je pismo iz Beča od “Privremenog Malog vijeća”. Tzv., “Dubrovačka Republika” trebala se zasnivati na konstitutivnom ustavu, kao autonomna i demilitarizirana zajednica cjelokupnog stanovništva, s tim da bude kao sastavni dio Jugoslavije. U nastavku pisma “Malo vijeće” je pripremalo elaborate razvoja svih bitnih sfera života poput turizma, brodogradnje, obrazovanja i dr. O čitavoj situaciji ponovnog osnutka “Dubrovačke Republike”, hrvatski predsjednik Franjo Tuđman izjavio je kako je to podla igra koja je imala cilj “posrblijanje” Dubrovnika, što se lako dalo zaključiti iz samog uređenja “Dubrovačke Republike”.¹⁴¹ Unatoč silnoj želji ponovnog osnivanja “Dubrovačke Republike” i pritiscima “Privremenog Malog vijeća” politička napetost se zaoštrila do te mjere da je u rujnu 1992. godine u Dubrovniku počelo suđenje osnivačima tzv. pokreta za Dubrovačku Republiku pred vojnim sudom. Isto tako su sve češće dolazile vijesti o bijegu republikanaca iz okupiranog Cavtat. Aleksandar Apolonio, samoprozvani knez i glavni zagovaratelj pokreta, pobjegao je u Budvu, a za njim su ubrzo pobjegli i drugi zagovaratelji pokreta Dubrovačke Republike.¹⁴²

¹³⁹ “Štovatelji Dubrovačke Republike”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 20. 11. 1991., 6.

¹⁴⁰ “Veliki snovi Malog vijeća”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 16. 1. 1992., 9.

¹⁴¹ N. SALVIA, “Malo vijeće – velika glupost”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 12. 2. 1992., 20.

¹⁴² L. BRAILO, “Republikanci” se razbježali”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 30. 8. 1992., 32.

Zapovjednik Hrvatske ratne mornarice admiral Sveto Letica sredinom veljače 1992. opisao je stanje na području Dubrovnika i njegove okolice. Tako je Letica izjavio da je na dubrovačkom području situacija etnički i politički bila jasna jer je riječ o hrvatskom narodu i hrvatskom teritoriju. Govorio je kako Dubrovnik ne spada u krizno područje te da pripadnici plavih kaciga na područje Dubrovnika neće doći jer za to nema potrebe. Također, Letica je nadodao da su Dubrovački teritorij okupirale jedinice JNA i crnogorski četnici koji bi trebali otići s tog područja. U vezi vojarne na Prevlaci na krajnjem jugu Konavala, izjavio je kako su granice Republike Hrvatske ostale i dalje na Ponti Oštro te kako je Prevlaka bila na području Hrvatske i da nema promjena granice.¹⁴³ U tom trenutcima već je nekoliko dana bila na snazi zabrana posjećivanja okupiranoga područja Župe dubrovačke.¹⁴⁴

Nakon što su opljačkali sve što se dalo opljačkati na području Župe dubrovačke, neprijatelji su prešli na pljačkanje po Mokošici. Upali su u skladište "Shell" u Čajkovićima koje su napustili s konvojem od osam kamiona. Osim toga, agresorska vojska JNA opljačkala je i nekoliko stanova po Mokošici, čiji su vlasnici bili protjerani.¹⁴⁵ Neprijateljska strana otvorila je vatru prema položajima HV-a u Rijeci dubrovačkoj. Iz Stare Mokošice teškim mitraljezima gađani su položaji u Sustjepanu te oko dvorca "Kaboga". Napad je potrajao duže nego što se očekivalo te je ranjen pripadnik HV-a koji je preminuo jer je spriječena njegova evakuacija. Zapovjedništvo obrane Dubrovnika zbog kršenja ponovno je uputilo prosvjed komandi VPO-Boka u Kumboru.¹⁴⁶

Zbog postojećih okolnosti, u Staroj Mokošici se sastala komisija predstavnika HV-a i JNA zajedno s predstavnicima promatrača EZ-a. Zadatak je bio da se objasni napad na položaje HV-a u Sustjepanu i smrti hrvatskoga vojnika. Komisija je ustanovila da su pripadnici JNA djelovali iz smjera nasipa u Staroj Mokošici s ciljem prikrivanja pljačke koja se u tom trenutku događala u skladištu građevinskog materijala. Zaključak komisije bio je da je primirje prekršeno od strane JNA bez ikakvog razloga te da je izgubljen jedan ljudski život zbog pljačke građevinskog materijala. Sofronije Jeremić, predstavnik JNA na čitavu situaciju je odgovorio javnom isprikom.¹⁴⁷ Unatoč spomenutom sastanku i radu komisije, situacija na području

¹⁴³ L. BRAILO., "U stanju smo razbiti blokadu Dubrovnika", *Slobodna Dalmacija* (Split), 12. 2. 1992., 32.

¹⁴⁴ O. G., "Zabranjen ulaz u Župu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 15. 2. 1992., 22.

¹⁴⁵ A. M., "Pljačke po Mokošici", *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 2. 1992., 11.

¹⁴⁶ A. M., "Mecima zasut Sustjepan", *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 2. 1992., 6.

¹⁴⁷ A. MASLE, "Kobni pucanj iz Mokošice", *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 2. 1992., 9.

Dubrovnik je ostala nepromijenjena, odnosno uz svakodnevne manja i veća djelovanja pripadnika JNA.¹⁴⁸

Stanje svakodnevnih incidenata i kršenja primirja bilo je karakteristično i u prvim danima ožujka 1992. godine. Tako su već 3. ožujka pripadnici JNA izveli novi u nizu napada na položaje hrvatskih branitelja na Srđu. Silovit odgovor hrvatskih branitelja naposljetku je natjerao pripadnike JNA na bijeg. Puzeći su se primaknuli u blizini tvrđave te su ispalili nekoliko tromblonskih mina prema braniteljskoj strani. Branitelji ovoga puta nisu zanemarili provokaciju, već su oštro uzvratili te natjerali protivnike na panično povlačenje. Također, u večernjim satima započela je mitraljeska paljba iz smjera Mokošice po hrvatskim položajima u Sustjepanu, dok je snaga JNA s položaja iznad Rijeke dubrovačke otvorila paljbu na Lapad. Zabilježeno je da je na područje Žarkovice neprijateljska strana dovela novo naoružanje, a iz Mokošice prema Zatonu je krenula kolona kamiona JNA¹⁴⁹ JNA nije odustajala od namjere da sukob proširi na Srđu i u Sustjepanu. JNA je u danima prije spomenutih događaja optuživala pripadnike HV-a da su pucali na kolonu vozila u kojima je ranjeno dvoje njenih pripadnika. Iako se događaj zaista i zbio, do ranjanjanja dvojice pripadnika JNA nije došlo uslijed napada pripadnika HV-a već u trenucima borbi koje su nastale zbog provokacije JNA. Međutim, taj događaj JNA je ubrzo iskoristila kao povod za napad na Sustjepan.¹⁵⁰ U prvoj polovici ožujka 1992. Dubrovnikom se ubrzano širila vijest kako komandant VPS- Boka Miodrag Jokić nije prihvatio prijedlog ministra u vladi RH Davorina Rudolfa o mogućnosti odlaska JNA s dubrovačkoga područja.¹⁵¹

Tijekom 10. ožujka 1992. hrvatski branitelji u Dubrovniku i okolici prijetili su veliki vojni konvoj koji se prema njihovim položajima kretao iz smjera Trebinja. S obzirom na njegovu brojnost, procjena hrvatska strane bila je kako se radilo o snagama koje su se pripremale za opći napad na Dubrovnik.¹⁵²

Dana 25. ožujka 1992. godine u popodnevnim satima pripadnici JNA i rezervisti iz Crne Gore i Srbije su iznad Dubrovnik zapucali na školsku djecu i građane grada Dubrovnik. JNA je pokušala na razne načine izazvati sukob sa HV-om, no HV se nije dao smesti na agresorske provokacije. S položaja JNA na Bosanci i Žarkovici u noći sa 31. ožujka na 1. travnja 1992. godine otvorena je rafalna paljba iz teških mitraljeza prema najprometnijim dijelovima grada,

¹⁴⁸ A. M., "Topnički napad na Nuncijatu i Gruž", *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 2. 1992., 32.

¹⁴⁹ A. KALAJDŽIĆ, "Odbijen napad na Srđ", *Slobodna Dalmacija* (Split), 8. 3. 1992., 4.

¹⁵⁰ A. MASLE, "Imperijal na udaru", *Slobodna Dalmacija* (Split), 10. 3. 1992., 3.

¹⁵¹ L. BRAILO, "Dubrovnik – vrata za dolinu Neretve", *Slobodna Dalmacija* (Split), 11. 3. 1992., 6.

¹⁵² "Opći napad na Dubrovnik?", *Slobodna Dalmacija* (Split), 11. 3. 1992., 32.

kao što su Pile, Stradun i Ploče. Jedna od četiri ispaljene tromblonske mine je pogodila stambeno naselje u blizini hotela “Argentina” u kojem su odsjedali članovi Ujedinjenih naroda (dalje: UN) i EZ. U napadu JNA bilo je uništeno jedno vozilo EZ te je metcima više puta bila pogođena zastava UN-a. Promatrači koji su odsjedali u Dubrovniku su napade JNA shvatili kao izravan napad na njih osobno. O ovom incidentu se raspravljalo na sastanku časnika 2. travnja 1992. godine na kojem je Sofronije Jeremić, oficir za vezu JNA izjavio da se pucnjava dogodila iz razloga što hrvatska strana konstantno provocira što nije odgovaralo istini. Na meti su još bili i otok Lokrum i otok Lopud na kojem je poginula jedna osoba.¹⁵³

U Petrovom selu iznad Rijeke dubrovačke dana 24. travnja 1992. godine zabilježen je incident, gdje je grupa vojnika JNA zapalila jednu privatnu kuću. Divljanje strane JNA završilo je rafalnom paljbom prema Hrvatskoj vojsci u Sustjepanu.¹⁵⁴ Zbog prethodnih incidenata tijekom mjeseca travnja Zapovjedništvo obrane Dubrovnik je odbilo propustiti dva broda JRM u Slano i Zaton. Povodom toga se oglasio admiral Miodrag Jokić koji je iz inata uputio šest brodova prema Dubrovniku uz prijetnju da će se ponoviti pomorska blokada. No, VPS – Boka je odlučio povući svoje brodove uvidjevši spremnost hrvatske obrane.¹⁵⁵

Dana 22. svibnja 1992. godine Božidar Vučurević u sklopu programa Radio-Trebinja poslao je poruku Dubrovniku i Dubrovčanima u kojoj je iskazao da će čitav Dubrovnik biti bivši Dubrovnik ukoliko hrvatske snage ne obustave sve napade na Srpsku autonomnu oblast Hercegovinu (dalje: SAO Hercegovinu).¹⁵⁶ Dva dana nakon Vučurevićeve poruke, predstavnici VPS – Boka iznijeli su prijetnju Dubrovčanima otkrivajući svoje agresorske namjere prema najjužnijim dijelovima Hrvatske. Sve priče i izjave zapovjednika JNA o normalizaciji života i rješavanju konflikata na dubrovačkom području su bile zavaravanje, izigravanje te odugovlačenje realizacije mirovnog plana UN-a, koji je zahtijevao da se JNA, koja se preko noći pretvorila u tzv. Vojsku Jugoslavije (dalje: VJ), povuče sa svih okupiranih dijelova Hrvatske gdje ne dolaze snage UNPROFOR-a. VJ je upozorila da će planovi za napuštanje dubrovačkog područja biti odgođeni na neodređeno vrijeme, što je negativno utjecalo na normalan život stanovnika na teritoriji koji kontrolira VJ.¹⁵⁷ Nakon navedenog pregovora u

¹⁵³ A. M., “Dvije pucnjave”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 3. 1992., 32.

A. M., “Rafalima po Stradunu”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 26. 3. 1992., 40.

A. MASLE, “Smrt na Lopudu”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. 4. 1992., 3.

A. MASLE, “Izrešetana i zastava UN”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 4. 1992., 40.

¹⁵⁴ A. MASLE, “Divljanje SMB - soldata”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 4. 1992., 2.

¹⁵⁵ A. MASLE, “Dubrovnik: “JMR” ustuknula od blokade”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 4. 1992., 2.

¹⁵⁶ L. B., “Trebinjski “vojvoda” prijeto Dubrovniku”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 5. 1992., 56.

¹⁵⁷ Luko BRAILO, “Srpske igre s Dubrovnikom”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 5. 1992., 5.

Cavtatu Dubrovčani su pomislili da dolazi vrijeme oslobođenja, ali iznenadno se dogodio artiljerijski napad 30. svibnja 1992. godine na Dubrovnik i Mokošicu.¹⁵⁸ Napad je započeo u popodnevnim satima, a VJ se je povukla na svoje položaje u Čilipima, Ivanici i Uskoplju nakon naleta HV-a. Nekoliko granata palo je i na stambeni dio grada te okolo tvrđave Svetog Ivana i Porporele.¹⁵⁹ Vojne vlasti u Herceg-Novom i Beogradu izjavile su kako nemaju informacija o navedenom napadu.¹⁶⁰

Dana 31. svibnja 1992. godine jedinice VPS–Boka su djelovale vatreno sa svojih položaja oko aerodroma u okupiranim Konavlima, dok je VJ s Ivanice nastavila teškim topništvom napadati Dubrovnik i Župu dubrovačku. U istom vremenskom periodu, VJ je s uporišta u susjednoj općini Trebinje vatreno djelovala na civilne ciljeve u Dubrovniku, pritom je koristila topove većih kalibara, minobacače od 120 mm i višecijevne bacače raketa. Nakon silovitog odgovora pripadnika 163. brigade HV i Specijalne policije, formacija VJ trebinjskog vojvode Božidara Vučurevića odustala je od daljnjeg razaranja Dubrovnika i njegove okolice.¹⁶¹ Napad na grad nastavio se i idućega dana, kad su padale granate velikog kalibra po Pločama i Starome gradu, a najžešći napad bio je u Župi dubrovačkoj. Hrvatski branitelji su na napade uzvratili istim djelovanjem. Kako se intenzitet napada između HV-a i VJ pojačao, tako su utihnuli pregovori. Samim tim propao je i posljednji pokušaj da se sastanu predstavnici HV-a i VPS – Boka. Sastanak se trebao održati u Platu, nedaleko od Dubrovnika, ali je dogovor propao zbog prijedloga HV-a za dnevni red. Natporučnik Ivo Šimunović, časnik za vezu u 163. brigadi, predložio je povlačenje VJ iz Dubrovnika.¹⁶² No, VJ nije bila raspoložena za navedeni prijedlog te se je ponovno pokrenula napad na Žarkovicu, Bosanku i Ploče. Topnički okršaj zbio se između VJ na Ivanici i HV na Brgatu. Od razaranja nije bio pošteđen ni Stari grad na koji je palo više projektila toga dana. Hrvatski branitelji na dubrovačkom području su odgovarali punom snagom prema svim neprijateljskim napadima te je HV zadala protivnicima znatne gubitke i u tehnici i u ljudstvu.¹⁶³

Pobjede hrvatskih branitelja i oslobađanje pojedinih sektora dalmatinskog ratišta unosilo je optimizam u vezi s daljnjim tijekom vojnih operacija među kojima je povratak

¹⁵⁸ Mato JERINIĆ i Ahmet KALAJDŽIĆ, “Dubrovnik opet razaran”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 31. 5. 1992., 4.

¹⁵⁹ L. BRAILO i A. MASLE, “Granate na Porporelu”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 31. 5. 1992., 40.

¹⁶⁰ L. BRAILO, “Vojne vlasti nemaju podataka!”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 31. 5. 1992., 4.

¹⁶¹ L. BRAILO i A. MASLE, “Stotinu projektila u srce Dubrovnika”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. 6. 1992., 32.

¹⁶² A. MASLE, “Kiša na Dubrovnik”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 6. 1992., 3.

¹⁶³ A. M. i L. B., “Topnički dvoboj”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 6. 1992., 32.

okupirane Prevlake Hrvatskoj. Borba za Prevlaku trebala je biti završnica oslobađanja južne Dalmacije. Međutim, zbog njezine prostorno-strateške važnosti, takva bitka mogla je biti vremenski dulja, operacijski složenija i izrazito iscrpljujuća. Geostrateška važnost tog prostora već je u nekoliko navrata analizirana, stoga kontrola Prevlake omogućavala bi nadzor nad pomorskim ulazom u Boku kotorsku, kao primarno vojno-pomorsko središte ratne flote VJ. Zbog toga su politički suprotstavljene stranke u Srbiji i Crnoj Gori, kao i njihova vlast bile složne u mišljenju da taj prostor ne bi trebao biti pod hrvatskim suverenitetom.¹⁶⁴

Dana 6. lipnja 1992. godine agresorska snaga VJ je izvršila napade na Župu Dubrovačku, Bosanku, Žarkovicu i na Jadransku magistralu. HV uzvraćala je paljbu na VJ koja je dolazila iz pravca aerodroma i iznad Plata.¹⁶⁵ Napadi nisu zaobišli ni gradska područja, pa su tako Stari grad i otok Lokrum bili meta razornih projektila. U tom napadu više od pedeset granata VJ palo je na zapadni ulaz u Stari grad, duž Straduna, na muzej Rupe te na kupolu Velikog zvonika koje su prouzrokovale veliku materijalnu štetu kulturnog bogatstva.¹⁶⁶

Na temelju prethodno opisanih napada i napada koji se dogodio 19. lipnja 1992. godine Općinski centar za obavještavanje objavio je istog dana u 12 sati znak opće opasnosti za grad Dubrovnik zbog napada iz pravca Hercegovine. Napad je trajao oko 15 minuta u kojem je VJ zauzela snažne topničke položaje, a magistrala između slobodnog Plata i okupiranog Cavtata minirana je na strateškom usjeku Duboka Ljuta kako bi se onemogućilo napredovanje HV prema Cavtatu.¹⁶⁷

Jedan od bitnijih ciljeva VJ i rezervista iz Srbije i iz Crne Gore bio je blokirati zapadnu i južnu Hercegovinu i rascjepkati Dalmaciju na tri dijela. To su u jednu ruku omogućili prekidom svih komunikacija između Hrvatskih snaga i Hrvata iz BiH. U noći sa 6. na 7. lipanj 1992. godine je pokrenuta operacija “Lipanjke zore” ili operacija “Čagalj” pod zapovjedništvom Janka Bobetka, zapovjednika južnog bojišta i Jasmina Jaganjca, zapovjednika Općinskog stožera HVO-a Mostar. Operacija je završena 26. lipnja iste godine čime je oslobođena dolina Neretve, cijela općina Mostar i grad Mostar, točnije 1800 četvornih kilometara okupiranog teritorija. Ovom operacijom je spriječen daljnji napad agresora na južnu i srednju Dalmaciju što je stvorilo preduvjete za daljnje oslobođenje hrvatskoga juga.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Duško TOPALović, “Prevlaka – strategija pameti”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. 6. 1992., 10.

¹⁶⁵ A. MASLE, “Agresor potisnut dublje u Konavle”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 7. 6. 1992., 40.

¹⁶⁶ A. MASLE, “Pogođen Stradun”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 9. 6. 1992., 32.

¹⁶⁷ A. MASLE, “Dubrovčani u skloništim”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 20. 6. 1992., 4.

¹⁶⁸ Ivana NJAVRO, “Operacija “Lipanjke zore””, *Identitet.hr*, 6. 6. 2019. Pristup ostvaren 25. 5. 2023., <https://identitet.hr/operacija-lipanjke-zore/>

Samo tri dana nakon završene operacije “Čagalj”, odnosno 29. lipnja 1992. godine uslijedio je napad VJ na sve gradske dijelove od Gruža, Ploča pa sve do Jadranske ceste. Koristili su se višecijevnim bacačima raketa, minobacačima te haubicama teškog kalibra. Pokoja raketa je dospjela i na općinu Zaton te otoke Koločep (Kalamota) i Lopud. Tog dana zabilježen je veliki broj ranjenih civila te nekoliko mrtvih.¹⁶⁹ Svega dva dana nakon detonacije su ponovno probudile Dubrovčane nakon što je u jutarnjim satima Centar za obavještanje emitirao sirenu opće opasnosti zbog granata koje su pale na grad i njegovu okolicu. Područje Starog grada i Župe dubrovačke VJ je napadala koristeći najteži top kalibra 130 milimetara.¹⁷⁰

Krajem lipnja, hrvatske snage su izvršile pregrupiranje i provele pripreme za daljnja napadanja u sklopu operacije “Tigar”. Operacija “Tigar” je započela 1. srpnja 1992. godine nakon više uspješnih akcija na Južnome bojištu. Glavni zadatak operacije bio je potisnuti agresora na sami jug Popova polja te tako ovladati visovima iznad Dubrovnika i razviti položaje za oslobođenje Konavala. Operacija je uspješno završena 13. srpnja iste godine uz osvajanje strateški bitnog vrha Golubova kamena, topničkog uporišta Uskoplje, srpskog uporišta Ivanica te se napredovalo iz Slanoga prema Popovu polju.¹⁷¹

Ubrzo nakon operacije “Tigar”, 21. srpnja 1992. godine VJ i HV su postigle još jedno primirje uz prisutnost promatrača EZ-a. Očekivalo se da će se VJ bezuvjetno povući s okupiranih područja dubrovačke općine.¹⁷² O tome je, na predizbornom skupu HDZ-a koji je održan u dubrovačkom hotelu “President” svega šest dana nakon primirja, govorio Stjepan Mesić uz izjavu kako on posjeduje koncept teksta ugovora o povlačenju VJ. Rok za povlačenje VJ bio je svega osam dana. Ukoliko ne prihvate diplomatski način pregovora o napuštanju juga Hrvatske, Hrvatska imala snažne obrambene snage koje su bile u stanju protjerati VJ.¹⁷³

Iako je HV još od svibnja oslobađala dio po dio dubrovačkog zaleđa, operacija “Oslobođena zemlja” organizirana je u drugačijim okolnostima. Gardijske brigade prilikom oslobađanja brdskog prostora bile su premorene od višemjesečnih borbi i pretrpjele su velike gubitke. Paralelno s tim VJ pokrenula je protunapade koji su bili uspješni. Zapovjedništvo

¹⁶⁹ A. MASLE, “Dubrovnik: četvero poginulih”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 30. 6. 1992., 31.

¹⁷⁰ A. MASLE, “Dubrovnik u unakrsnoj vatri”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 2. 7. 1992., 4.

¹⁷¹ Dubrovački muzeji, Muzej suvremene povijesti – Dubrovnik. *Grad – to ste vi. Razvoj oružanih snaga RH na dubrovačkom području u Domovinskom ratu 1911. – 1995.* Dubrovnik: Alfa 2, 2010. 2010 (knjižica izložbe, bez numeracije).

“1. srpnja 1992. Operacija Tigar – Hrvatska vojska niže uspjehe na jugu Hrvatske!”, *Narod.hr* (Zagreb), 1. 7. 2022. Pristup ostvaren 25. 5. 2023., <https://narod.hr/kultura/1-srpnja-1992-operacija-tigar-hrvatska-vojska-nize-uspjehe-na-jugu-hrvatske-2>

¹⁷² A. MASLE, “Dubrovnik: primirje”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 7. 1992., 2.

¹⁷³ N. S., “Mesić: Skupovi HSP-a - cirkus”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 7. 1992., 40.

Južnog bojišta na čelu s generalom Jankom Bobetkom donijelo je odluku o izvođenju akcije kojom bi se zaustavili neprijateljsku VJ. Zanimljivo, akcija je pokrenuta 23. srpnja 1992. godine isti dana kada je agresor odbio doći na zakazane pregovore na brodu Lastovo gdje su trebali razgovarati o uvjeti povlačenja s okupiranih hrvatskih prostora. Operacijom “Oslobođena zemlja” uspješno je učvršćena obrana, tj. stvorena potrebna dubina i osnovica za oslobađanje Konavala i masiva Vlačice. Prva faza operacija završena je 12. kolovoza 1992. godine, a cjelokupna operacija završena je 15. rujna 1992. godine.¹⁷⁴

Dana 9. rujna 1992. godine Zapovjedništvo južnog bojišta primilo je poruku od VJ, u kojoj se tvrdilo da je HV, prema njihovim povjerljivim i sigurnim izvorima, izmjestila sve civile iz Starog grada i postavila više od tisuću vojnika s lakim i teškim topništvom. Ured časnika za vezu Zapovjedništva južnog bojišta, bojnika Iva Šimunovića, izdao je priopćenje u kojem su se osuđivala lažna svjedočanstva o korištenju dubrovačkog Starog grada kao vojne baze od strane vojnih strateških planera VJ. Unatoč neutemeljenosti tih tvrdnji, predstavnici ECMM-a (European Confederation of Medical Mycology), predvođeni koordinatorom pukovnikom Davidom Hepburnom, šefom misije UN-a potpukovnikom Kwame Boa-tengom i predstavnikom HV-a, obišli su cijeli Stari grad. Nakon što su se uvjerali da su tvrdnje VJ neutemeljene, tendenciozne i potpuno neosnovane, koordinator tima ECMM-a, pukovnik David Hepburn, i šef UN-ovog tima, potpukovnik Boa-teng, izvijestili su svoja nadređena zapovjedništva o neutemeljenim tvrdnjama VJ te upozorili VJ na neistinitost njihovih navoda i uputili ih da ubuduće ne iznose neutemeljene tvrdnje radi opravdanja vlastitih postupaka. VJ je pokušala umanjiti svoje radnje na dubrovačkom području pozivajući se na međunarodno ratno pravo. No, cijela svjetska javnost već je bila svjedok barbarskim radnjama. Iznošenje neutemeljenih podataka služilo im je kao alibi kako bi obmanuli svjetsku i lokalnu javnost i stvorili uvjete za nastavak svojih zlonamjernih djela. Dubrovačka javnost pronašla se zatečenom, saznajući navedenu izmišljotinu.¹⁷⁵

Dana 4. listopada 1992. godine slavila se obljetnica osnutka odreda naoružanih brodova Dubrovnik. Intoniranjem himne i podizanjem zastave nezavisne suverene države Hrvatske na jarbol započela je svečanost godišnjice Odreda naoružanih brodova kojoj su bili nazočni brojni istaknuti uzvanici, Gojko Šušak, general Janko Bobetko, general-bojnici Slobodan Praljak i Mate Šarlija Daidža. General Janko Bobetko se osvrnuo na ženevski sporazum kao dokaz

¹⁷⁴ “12. kolovoza 1992. - Završena vojna akcija “Oslobođena zemlja””, *YouTube*, objavljeno 21. 8. 2019., 2:16 min. <https://www.youtube.com/watch?v=DG7rDVmPHxM>

¹⁷⁵ A. MASLE, “Nova podvala Dubrovniku”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 12. 9. 1992., 2.

konačne pobjede i bezuvjetnom povlačenju neprijateljske vojske iz Konavala, nakon čega je HV ušla na to područje.¹⁷⁶ Mnogi poznati uzvanici iz samog vrha Republike Hrvatske su se našli na svečanosti u Gružu nakon povratka HV u Cavtat. Na svečanosti su govore održali general zbora Janko Bobetko i predsjednik RH Franjo Tuđman koji su se obraćali tisućama Dubrovčana te postrojbama brigada HV kojim je obilježen konac domovinskog rata i početak obnove Hrvatske.¹⁷⁷

Pred kraj listopada odvila se operacija “Vlaštica” je započela 22. listopada 1992. godine nakon čak tri mjeseca izviđanja terena. Vlaštica je bio vrlo bitan i dominantan vrh poviše naselja Mokošica koja je bila u rukama agresora. Često su neprijateljske trupe VJ otvarale topničku vatru sa navedenog vrha prema Hrvatima. Napad je izveden sa tri pravca te su snage VJ pružile veliki otpor. Dana 26. listopada iste godine je i službeno završena operacija uz osvajanje Vlaštice, Ilijinog vrha i Buvavca.¹⁷⁸

2.2.2. KONAVALJE

Krajem siječnja 1992. godine Konavljani izbjeglice, koji su tijekom ratnih razaranja napustili svoja rodna sela i domove, izražavali su nezadovoljstvo i strah jer se nisu željeli vratiti u svoja sela dok snage JNA haraju. No, među njima koji se ne žele vratiti dok je JNA tu, ima i onih kojima povratak u svoje selo i u svoje domove nije problem.¹⁷⁹

Crnogorska vlast je krajem veljače započela još jednu svoju igru, a bila je riječ o pripadnosti Prevlake, najjužnijeg mjesta u Konavlima. Crnogorska strana tvrdila je da Prevlaka pripada njima jer je Prevlaka ključ i uvjet samostalnosti Crne Gore. JNA je prošle godine u rujnu i listopadu iskoristila Prevlaku za napad izjavivši kako su “Ustaše” napale kasarnu na Prevlaci. S druge pak strane, Dubrovčani su tvrdili da Prevlaka ne pripada Crnoj Gori servirajući povijesne dokaze, kako su stari Dubrovčani taj dio Konavala kupili od bosanskog vojvode Sandalja Hranića još davne 1419. godine te ga priključili tadašnjoj Republici. U katastarskim knjigama iz Austro-Ugarske je bilo jasno vidljivo da su vlasnici Prevlake mještani iz sela Vitaljina i okolnih mjesta u Konavlima.¹⁸⁰ Predsjednik Predsjedništva Crne Gore Momir

¹⁷⁶ A. MASLE, “Gliserima na topovnjače”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 4. 10. 1992., 3.

¹⁷⁷ L. BRAILO, “Slobodno sveto tlo Dubrovnika”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 30. 10. 1992., 3, 4.

¹⁷⁸ Borna MARINIĆ, “Operacijom “Vlaštica” oslobođen čitav hrvatski jug”, *Hrvatska katolička mreža* (Zagreb), 26. 10. 2020. Pristup ostvaren 25. 5. 2023., <https://hkm.hr/domoljubne-minute/oslobodilackom-operacijom-vlastica-osloboden-citav-hrvatski-jug/>

¹⁷⁹ N. SALVIA, “Konavoska stvarnost”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 26. 1. 1992., 20.

¹⁸⁰ Luko BRAILO, “Crnogorskim ključem po glavi Dubrovčana”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 14. 2. 1992., 12. i 13.

Bulatović u svojim govorima izjavio je kako Crnogorci ni po cijenu rata Prevlaku neće ustupiti Hrvatskoj te kako bi Prevlaka trebala biti u Jugoslaviji.¹⁸¹

Dana 8. svibnja 1992. godine bio je primijećen veliki promet na cesti između Cavtat i Župe dubrovačke, isto tako i iz Mokošice. Velika prometna migracija ukazivala je na izvlačenje okupacijske vojske JNA iz Konavala i Mokošice. Za to vrijeme JNA je sa svog položaja na Pobrežju, započeli artiljerijski napad prema Dubrovnik na mjesta Nuncijatu i kvart Gruž.¹⁸²

Tijekom kolovoza 1992. godine u štabu Hercegovačkog korpusa, nije bilo dilema oko povlačenja VJ iz Konavala. Pukovnik Novak Milošević, snažan član navedenog štaba, javno je izrekao predviđanje da će VJ napustiti to područje. Glas o tome je prenesen preko specijalnog izvjestitelja Tanjuga s ratišta dubrovačko-trebinjskog sektora. Unatoč tome, Hercegovci nisu mogli suzbiti brigu koja je pritiskala njihove misli zbog potencijalnih poteškoća koje bi se mogle pojaviti u pregovorima o miru i granicama. Pukovnik Milošević je naglasio da je uklanjanje jugoslavensko-hrvatskog spora s dnevnog reda postavilo izazov pred njih. Određene članice EZ-a su odbijale priznati “agresiju koju je Republika Hrvatska izvršila na teritorij SAO Hercegovine”. Tako su državne i vojne strukture SAO Hercegovine postepeno shvaćale propast svojih planova vezanih uz dubrovačko područje. Stoga, u težnji da pronađu rješenje, nastoje pokrenuti međunarodnu raspravu o hercegovačko-hrvatskom sporu. Mir i granice više nisu bile primarne teme, jedina tema koja se razmatrala je razmjena zarobljenika. Njihovi državnici i vojni čelnici morali su odustati od ambicija koje se protežu preko granica Konavala, Dubrovnika i Hrvatske.¹⁸³

Sastanak promatračke misije EZ-a, UNPROFOR-a te hrvatske i srpske strane, bio je najavljen 5. listopada 1992. godine. Na sastanku se trebalo razgovarati o raznim problemima, pa tako i o aktivnostima vezanim za demilitarizaciju Prevlake. U pregovorima prije zakazanog sastanka oko Prevlake nisu sudjelovale ni Srbija ni Crna Gora, već federalna vlada SRJ.¹⁸⁴ U europskom sjedištu UN-a u Ženevi je bio završen prvi dio razgovora delegacije Hrvatske koju vodi predsjednik Hrvatske dr. Franjo Tuđman i delegacije SRJ na čelu s predsjednikom Dobricom Ćosićem. Sjednica u kojoj su presjedali lord Owen i Cyrus Vance odvijala se iza zatvorenih vrata tako da veći dio tema nije bio dostupan javnosti. Kao što je već rečeno jedna

¹⁸¹ “Momir Bulatović: “Prevlaku nećemo dati””, *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 2. 1992., 32.

¹⁸² A. M., “Topovi tuku Grad”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 9. 5. 1992., 55

L. BRAILO, “Okupator odlazi iz Mokošice i Konavala”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 5. 1992., 3.

¹⁸³ L. BRAILO, “Idemo iz Konavla”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 5. 8. 1992., 6.

¹⁸⁴ S. MODRIĆ, “Kada Prevlaka bez uniformi?”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 9. 1992., 3.

od tema sastanka bila je sporazum o povratku poluotoka Prevlake pod puni suverenitet Hrvatske, kao i demilitarizacija toga kraja na po 15 kilometara od međunarodno priznate granice.¹⁸⁵ Potpisavši ženevski sporazum Dobrica Ćosić se, ne samo odrekao prava na teritorije na kojima žive Srbi u Hrvatskoj, nego je prihvatio i hrvatske granice i činjenicu da su Srbi u Hrvatskoj manjina. Dakle, nisu više postojale priče da su Srbi u Hrvatskoj konstitutivan narod Jugoslavije.¹⁸⁶ Također, dogovorena je demilitarizacija čitavog područja poluotoka Prevlake i cijelih Konavala.¹⁸⁷ Ženevski sporazum je stvorio veliki nemir u srpsko-crnogorskim političkim krugovima, a Prevlaka je bila i dalje glavna tema. Šešeljeva radikalna stranka sazvala je 4. listopada 1992. godine zajedničko zasjedanje Vijeća građana i Vijeća republika tzv. Skupštine SRJ u kojem su trebali sudjelovati svi najviši politički i vojni dužnosnici. Republički odbor SK-PZJ (Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju) za Crnu Goru je poručio da je Prevlaka trebala ostati u sastavu SRJ, u protivnom postojala je mogućnost izbijanja rata. Udružena rojalistička omladina Srbije u svom priopćenju istaknula je da će poslati svoje jedinice zvane “Srpski sokoli” na područje južno od Dubrovnika da bi omogućile pravednu borbu hercegovačkih Srba. Radnička partija Jugoslavije smatrala je da je potrebno prije povlačenja VJ organizirati referendum o Prevlaci, Sandžaku, Kosovu, Metohiji i Vojvodini, kako bi se riješilo pitanje navedenih pokrajina. Posebno rješenje za nastalu situaciju oko ženevskog dogovora bilo je da će nastupiti mir samo ako SAO Hercegovina kod Neuma dobije 12 ili 8 kilometara mora ili uz granicu Crne Gore, no treba istaknuti kako je riječ o teritoriju međunarodno priznatih država – BiH i Hrvatske. Zbog “spornog poluotoka”, 4. listopada 1992. godine je samozvani Odbor za zaštitu i obranu Prevlake najavio mirni pohod na Prevlaku kako bi narod Boke, Jugoslavije i Crne Gore pokazao političkom vrhu da Prevlaka pripada njima, a ne Hrvatskoj.¹⁸⁸ Slijedećeg dana srpsko-crnogorska vojska je započela povlačenje iz Konavala koje je rezultiralo nastankom kolone teretnih vozila u pravcu Crne Gore koji su prenosili različiti materijal i naoružanje. Prvotno se povlačila linije VJ bliže granici sa Crnom Gorom, dok prednja linija VJ prema Župi dubrovačkoj je imala zadatak čuvati stražu. Zbog odvijanja navedene situacije danima su bile česte provokacije. U Cavtat su došli članovi promatračke misije EZ i UN-a, a zatim i pripadnici HV-a. Krajnja zona trebala je biti demilitarizacijska zona od po 15 kilometara od Grude do granice (hrvatska strana) i od Kumbora do granice (crnogorska strana).¹⁸⁹

¹⁸⁵ “Povratak Prevlake”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. 10. 1992., 13.

¹⁸⁶ Silvije TOMAŠEVIĆ, “Dobiven na Prevlaci”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 10. 1992., 17.

¹⁸⁷ Danko PLEVNIK, “Baza Prevlaka kao Alcatraz”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 10. 1992., 5.

¹⁸⁸ Luko BRAILO, “Panika zbog Prevlake”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 5. 10. 1992., 3.

¹⁸⁹ L. O., “Okupator napušta Konavle”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. 10. 1992., 1.

Tijekom povlačenja VJ je više puta rečeno kako bi general Cranstone sa ostalim suradnicima iz UN-a trebao obilaziti područje Konavala i Prevlake utvrđujući pojedinosti vezane za primopredaju okupiranih područja dubrovačke općine.¹⁹⁰ Prema riječima šefa promatračke misije EZ ambasadora Ramsaya Melhulsha veći dio VJ do 20. listopada 1992. godine napustio je okupirani dio dubrovačke općine, a do predviđenog roka su to trebale učiniti i preostale jedinice VJ. Odmah nakon odlaska VJ iz dijela Konavala, ušla je HV, a u demilitarizirano područje hrvatska policija.¹⁹¹ Hrvatsku policiju su na cavtatskoj rivi pjesmom dočekali brojni Cavtaćani, a u trenu se zavijorila i velika hrvatska zastava. Sljedeći zadatak za HV bio je uklanjanje mina sa područja na kojima je bila VJ kako bi se stanovništvo moglo vratiti svojim domovima. Prema svjedočenju građana posljednjih dana okupacije, VJ i rezervisti su zlostavljali i nemilosrdno pljačkali stanovništvo, gdje je u Crnu Goru u posljednjih 30 dana odvezeno više od 100 automobila.¹⁹²

Veselje nije dugo trajalo jer je dolazak jedinica HV-a i Hrvatske policije u Cavtat te u dio Konavala bio povod trebinjskoj paravojski Božidara Vučurevića koja je oko devet sati 21. listopada 1992. godine počela intenzivno bombardirati Cavtat, uključujući i civilno stanovništvo. Meta je bila cavtatska luka i brodovi koji su u nju uplovljavali. U napadu su ranjena četiri vojnika, dok je jedan teže ranjen. Dublje u Konavlima nastavljali su se topnički dvoboji između HV-a i Hercegovačkog korpusa koji se nije želio pomiriti da se srpsko-crnogorska vojska nepovratno povukla. Potom su promatrači EZ koji su smješteni u Cavtatu obavijestili svoje sjedište u Zagrebu o bombardiranju.¹⁹³ Komanda Hercegovačkog korpusa je izvijestila crnogorsku javnost lažima kako je već prvog dana po povlačenju VJ, HV iz svih oružja i oruđa otvorila vatru po položajima srpskih snaga iz šireg područja Cavtata.¹⁹⁴ Hercegovački korpus je i idući dan bombardirao po cesti Dubrovnik-Cavtat. Cilj bombardiranja ceste bio je da se onemogućiti Hrvatskoj vojsci popravak mosta koji je bio granatiran u Dubokoj Ljutoj te koji je spajao Cavtat i Konavle sa ostatkom Hrvatske. Prilikom napuštanja hrvatskog teritorija VJ je trebala dati potpunu kartu minskih polja, međutim oni su dali nepotpunu kartu, jer su na 100 četvornih metara inženjerci HV-a našli četrdeset mina koje nisu bile unesene u kartu minskih polja.¹⁹⁵

¹⁹⁰ A. MASLE, L. BRAILO, "UN: Dođite sutra!", *Slobodna Dalmacija* (Split), 20. 10. 1992., 3.

¹⁹¹ "HV i policija čekaju signal UN - promatrača", *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 10. 1992., 2.

¹⁹² A. MASLE, "Cavtat suza radosnica", *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 10. 1992., 2-3.

¹⁹³ A. MASLE, "Cavtat zasut granatama", *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 10. 1992., 3.

¹⁹⁴ L. BRAILO, "Četnici hoće rat", *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 10. 1992., 3.

¹⁹⁵ L. BRAILO, "Do Cavtata samo morem", *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 10. 1992., 40.

Od 21. do 24. listopada 1992. godine odvijala se operacija “Konavle” kojom je oslobođeno šire područje Konavala. Operacija je započela tako što su se Tigrovi iskrcali u Cavtatu, u kojem je bio agresor. Izvršen je pomorski desant i oslobođen je Cavtat. Cilj je bio spriječiti ulazak rezervista iz Hercegovine nakon povlačenja VJ, zauzimanje Konavoskih brda te izbijanje na granicu Hrvatske i BiH.¹⁹⁶

Nakon operacije “Konavle” na trgu ispred hotela “Supetar” u Cavtatu je ponovno lepršala zastava Republike Hrvatske. Tim povodom u prisutnosti brojnih mještana održana je prigodna svečanost koji su uveličali brojni uzvanici iz Zapovjedništva južnog bojišta HV, SO Dubrovnik i Sabora Republike Hrvatske, uključujući i Janka Bobetka.¹⁹⁷

Iako je operacijom “Konavle” oslobođeno šire područje Konavala, ipak određena područja u Konavoskom polju još nisu bila razminirana pa je kretanje bilo ograničeno i zabranjeno. No, vijest koja je uvelike obradovala mještane Župe dubrovačke i Konavala bila je vijest o skorom povratku svojim kućama bez ikakvih posebnih dozvola.¹⁹⁸

2.2.3. DUBROVAČKO PRIMORJE

U Malom Stonu su 14. siječnja 1992. godine održani pregovori između predstavnika HV-a i JNA. Na pregovorima je dogovoreno uspostavljanje telefonskih linija između jedinica hrvatske i JNA, te da se tijekom sljedećih razgovora razmotri deblokiranje Jadranske magistrale i uporaba hrvatskog dinara na mjestima koje je okupirala JNA.¹⁹⁹ Na slijedećem pregovoru 25. siječnja 1992. godine došlo je do zaključka da će se otvaranje Jadranske ceste odgoditi do daljnjega.²⁰⁰

Dana 9. veljače 1992. godine general Janko Bobetko i kapetan bojnog broda Vid Stipetić obišli su postrojbe Hrvatske vojske na zapadnom dubrovačkom bojištu. General Bobetko je nakon obilaska izjavio da su Hrvatske postrojbe spremne na sve što JNA ima u svom naumu te ako bude potrebno borbenim aktivnostima osloboditi dio Hrvatske.²⁰¹

Iako su hrvatski branitelji bili spremni na sve od strane JNA, u dubrovačkom primorju 21. veljače 1992. godine otvorena je vatra na liniji hrvatske obrane u predjelu Bistrine. Iz

¹⁹⁶ G. S., “DA SE NE ZABORAVI: Operacija Konavle, listopad 1992. godine...”, *Braniteljski portal* (Zagreb), 20. 10. 2018. Pristup ostvaren 25. 5. 2023., <https://www.braniteljski-portal.com/da-se-ne-zaboravi-operacija-konavle-listopad-1992-godine/>

¹⁹⁷ L. BRAILO, “Ponosni na Konavljane”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 10. 1992., 3.

¹⁹⁸ L. BRAILO, “Slobodan povratak u Župu i Konavle”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 8. 11. 1992., 3.

¹⁹⁹ “Pregovori u Stonu”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 15. 1. 1992., 32.

²⁰⁰ D. KRILE, “Odgođeno otvaranje Jadranske ceste”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 26. 1. 1992., 32.

²⁰¹ “General J. Bobetko obišao postrojbe HV”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 10. 2. 1992., 32.

zauzetog sela Zamaslina, nedaleko od Stona, okupatorske snage JNA su ojačale cestovne prepreke postavivši protutenkovske mine.²⁰²

Na zapadnom dubrovačkom bojištu 14. ožujka 1992. godine vatra je iz agresorskih strojica i automata najavila svitanje, a mete snaga JNA bila su sela Topolo i Imotica na koje je otpočeo napad iz dalekometnih haubica s položaja JNA na Lisačkim Rudinama.²⁰³ Samo pet dana nakon prethodno navedenog napada, vojnici JNA pucali su prema Hrvatskoj vojsci u uvali Bistrina u jutarnjim satima. Međutim, u popodnevnim satima otvorili su vatru iz protuzrakoplovnih strojica iz pravca Malog Voza u Malostonskom zaljevu.²⁰⁴

Nakon silnih napada na zapadnom dubrovačkom bojištu pojavili su se promatrači UN-a i EZ-a koji su krenuli 21. ožujka 1992. godine u obilazak Elafitskih otoka i dubrovačkog primorja. Dok su plovili brodom uz otok Koločep, s rta Bat, kod Zatona, se oglasio puškomitraljez. U rafalu je nastala manja materijalna šteta na samome brodu.²⁰⁵ Istog dana na području Bistrine su se čule tri velike eksplozije koje su rezultat aktiviranja ispaljenih tromblonskih mina.²⁰⁶

Dana 9. svibnja 1992. godine u popodnevnim satima je JNA izvršila topnički napad iz smjera Slanoga na Šipan.²⁰⁷ U napadu je pogođeno nekoliko obiteljskih kuća koje su prouzrokovale šumski požar koji je obuhvatio veliku površinu otoka.²⁰⁸ Deset dana nakon napada na Šipan Hrvatska ratna mornarica je oslobodila naselja Zamaslinu i Konštare te mjesto gdje se spaja pelješka prometnica i Jadranska turistička cesta.²⁰⁹ Hrvatske snage su 20. svibnja 1992. godine krenule prema selu Đonta-Doli. Zaustavili su se pred selom Smokvina radi predgrupiranja i radi čišćenja mina koje su postavile snage VJ pri povlačenju, a potom su Hrvatske snage nastavile svoja kretanja prema Banićima.²¹⁰

Nakon 24. travnja 1992. godine Hrvatska vojska je dan za danom zauzimala jednu po jednu stratešku točku. Pritom HV je nastojala izbjeći frontalni sukob u Zamaslini, Konštarima i Dolima, gdje su jedinice VJ uz Jadransku magistralu držale koridor na Pelješcu, već je HV pokušala zaokružiti taj dio ratišta. Kada su snage branitelja osvojile Ošljag i Smokovljane u

²⁰² D. K., "Mine u Zamaslini", *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 2. 1992., 48.

D. K., "Snajperska pucnjava", *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. 2. 1992., 32.

²⁰³ D. KRILE, "Haubicama po Rudinama", *Slobodna Dalmacija* (Split), 15. 3. 1992., 32.

²⁰⁴ D. K., "Ribari pod kišom metaka", *Slobodna Dalmacija* (Split), 20. 3. 1992., 32.

²⁰⁵ A. MARUNIC, "Dubrovnik: Časnici UN i EZ na meti "JA"", *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 3. 1992., 5.

²⁰⁶ D. KRILE, "Dum-dum mecima na Hodilje", *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 3. 1992., 32.

²⁰⁷ A. M., "Topovi tuku Grad", *Slobodna Dalmacija* (Split), 9. 5. 1992., 55.

²⁰⁸ S. M., "Šipan u plamenu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 13. 5. 1992., 32.

²⁰⁹ J. FERRI, "Pelješac više nije otok!", *Slobodna Dalmacija* (Split), 20. 5. 1992., 32.

²¹⁰ J. FERRI, "Naši napreduju", *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 5. 1992., 40.

zaleđu, napola zaokruživši VJ, agresor koji je ostao u klinu trebao je krenuti s povlačenjem. Svo to djelovanje prethodilo je naredbi generala Janka Bobetka od 17. svibnja 1992. godine kojom je dao zeleno svjetlo hrvatskim braniteljima kod Stona. Kada je ofenziva počela 21. svibnja 1992. godine, branitelji željni uspjeha napredovali su iznimno brzo, osvojeno je selo Zamaslina, raskrižje s magistralom, Zaton, Doli, Konštari. Prvih petnaest kilometara prema Slanome neprijateljske su utvrde padale jedna za drugom, a za njima su ostali zapaljeni tenkovi, kamioni i oprema.²¹¹ Istog dana su tri zrakoplova tipa “mig-21” napala naselja Šipanska Luka i Suđurađ na otoku Šipanu. Pripadnici protuzračno-topničke satnije iz Stona su oborili jedan neprijateljski zrakoplov pritom zarobili pilota.²¹²

Na otoku Lastovu je 24. svibnja 1992. godina bila zakazana primopredaja vojnih objekata, čime je započinjao proces napuštanja okupatorske VJ s otoka. Lastovski pregovarači su imali dogovor da će zajedničke komisije za primopredaju objekata biti formirane već sljedećeg jutra, a obje strane, lastovski čelnici i zapovjednici VJ su izrazili želju da se povlačenje VJ obavi bez incidenata.²¹³ Dok je iz ureda za prognanike u Zagrebu stigla je obavijest kako je područje Pelješca prestalo biti krizno područje te kako se ljudi mogu vratiti na područja do Stonske Dube, Hodilja, Malog Stona i Broca.²¹⁴ Istoga dana, dok se na lastovu slavilo napuštanje agresorskih snaga VJ, ista VJ je započela topničko-minobacački napad na dubrovačke otoke Šipan, Lopud i Koločep. Više od dvjesto projektila bilo je ispaljeno sa položaja VJ iz Ridjice, te Gornjih i Donjih Majkova na Elafitske otoke.²¹⁵ Tijekom noći bile su zamijećene kolone vojnih kamiona VJ iz Zatona i Orašca prema Komolcu, Brgatu, Ivanici i Trebinju u pravcu Herceg-Novog. Navedeno noćno kretanje bilo je zapravo povlačenje okupacijske snage sa zapadnog dijela, ali na položajima oko Grada je bilo primijećeno novo ukopavanje i učvršćivanje okupacijskih uporišta.²¹⁶

²¹¹ A.. MASLE, “Bobetko lomi obruč oko Dubrovnika”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 5. 1992., 16.

²¹² L. BRAILO, “Bombardiran Šipan, oboren “mig-21””, *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 5. 1992., 32.

²¹³ S. P., “Okupator napušta Lastovo”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 5. 1992., 32.

²¹⁴ “Povratak u Ston”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 5. 1992., 32.

²¹⁵ L. BRAILO, “Na Elafite 200 projektila”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 5. 1992., 32.

²¹⁶ L. BRAILO, “Bježe u Trebinje”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 26. 5. 1992., 4.

2.3. RATNA DOGAĐANJA 1993. GODINE

Od početka nove 1993. godine duže vrijeme je vladalo zatišje na graničnom području između Hrvatske s BiH gdje su bile zabilježene samo pokoje provokacije. Početkom veljače 1993. godine Hrvatski položaji duž granice su bili napadnuti od strane VJ koja je izvršila napad na najbliže položaje HV-a. Napad je trajao dugo, a HV je uzvratila pucnjavom.²¹⁷

Dana 7. ožujka 1993. godine izbio je incident u blizini granice Hrvatske, BiH i SR Jugoslavije (Crne Gore). SRJ je više puta iz pješačkog oružja napadala prema području Dubravke. Rezervisti VJ iz Trebinja ispalila je nekoliko teških metalnih granata koje su bile usmjerene prema hrvatskim položajima u Konavlima. Među tim provokacijama pogođen je auto Policijske uprave Dubrovnik. HV koja je tada vršila kontrolu na granici nije djelovala vatrom na VJ.²¹⁸

Nekada dubrovački paroh Ranko Gunjić u svojoj ispovijesti u ožujku 1993. godine je pokušao lažima ublažiti djela počinjena od strane VJ na području Dubrovnika. Gunjić je izrekao kako oštećenja na katoličkim crkvama su bila znatno manja od onih na pravoslavnoj crkvi. No, Gunjićeva izjava pada u vodu nakon što je dominikanac fra Petar Marija Radelj prikupio popis oštećenih katoličkih spomenika na području od Konavala do Primorja. Bitno je napomenuti da je Gunjić još u ljeto 1991. godine dezertirao sve do Uskrsa 1992. godine. Svo to vrijeme dok je Gunjić dezertirao, pravoslavce na dubrovačkom području su pokapali Katolički svećenici jer ih nije imao tko drugi zbrinuti. Pokušaj ublažavanja počinjenih djela od strane neprijatelja Gunjić je popratio i mnogim drugim optužbama koje je uputio Crkvi i Gradu.²¹⁹

Jugovojaska se povukla s krajnjeg juga prošle godine na dan 20. listopada 1992. godine, no od tad ostalo je nerazriješeno pitanje “nepostojanja” plave zone na tom području. Crnogorska strana i SRJ inzistirale su na postojanju zone, dok je Hrvatska govorila o demilitariziranom području Prevlake. U sadržaju dokumenta koji je bio dugo vremena skrivan zabilježena je podjela Prevlake od strane UN-a. U dokumentu nije bilo broja protokola te se Nambiar, kao nekadašnji zapovjednik UNPROFOR-a, nije pozivao na ženevski sporazum Tuđman – Čosić u kojem se ne spominje plava zona, već samo Prevlaka. Glavna činjenica je da je taj dokument major Rashid predao crnogorskoj strani te se tamošnje vojno i policijsko rukovodstvo s njim koriste od 26. listopada prošle godine. Iz Nambiarove naredbe se moglo protumačiti tada da se hrvatska policija nije smjela kretati ni nalaziti na prostorima u blizini Prevlake. Plava zona je

²¹⁷ A. MASLE, “Pucnjava na granici”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 8. 2. 1993., 8.

²¹⁸ A. M., “Pogođen auto PU Dubrovnik”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 8. 3. 1993., 32.

²¹⁹ Ivica MLIVONČIĆ, “Lazljivi paroh vrijeđa Dubrovnik”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 7. 3. 1993., 6-7.

bila uspostavljena u skladu sa Vanceovim planom radi osiguranja mira. Dakle, plava zona se nalazila na području krajnjeg juga na granici Crne gore i Hrvatske. Bila je obilježena je raznim vidljivim znakovima poput zastave UN-a. Plava zona je bila potpuno demilitarizirana. U nju nitko osim osoblja UN-a nije mogao ući te obje strane su trebale poštivati tu naredbu. Postojali su vojni promatrači UN-a koji nadgledali stanje. Također, postojale su neke iznimke, a jedna od njih je da carinski službenici koji su objavili poslove na carinama su smjeli nositi pištolje zbog vlastite sigurnosti.²²⁰

Stanovnici Dubrovnika su ponovno nakon dužeg perioda završili u skloništima jer je dana 23. ožujka 1993. godine iz Trebinja VJ započela napad po zaleđu dubrovačkog primorja. Napad se s dubrovačkog zaleđa proširio na Župu dubrovačku, Sustjepan te Rijeku dubrovačku nakon čega je bio usmjeren prema Dubrovniku gdje je došlo do zaustavljanja prometa preko Jadranske magistrale.²²¹ Samo pet dana nakon, ponovno je izveden napad na istim područjima. Tijekom tih dana HV je više puta, uzastopno održavala prosvjede posredstvom UNPROFOR-a, koji nisu bili učinkoviti, pa je HV uzela stvar u svoje ruke i odvrtila paljbu prema VJ.²²²

²²⁰ Luko BRAILO, "Kako je Nambiar dijelio Prevlaku", *Slobodna Dalmacija* (Split), 20. 3. 1993., 3.

²²¹ L. BRAILO, "Topovima na Dubrovnik", *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 3. 1993., 9.

²²² Stipe PUĐA, "Udar na Konavle, Župu", *Slobodna Dalmacija* (Split), 29. 3. 1993., 3.

2.4. RATNA DOGAĐANJA 1994. GODINE

U prvih nekoliko mjeseci 1994. godine nije bilo zabilježeno nikakvih incidenata, a ni značajnih pregovora. Tek sredinom srpnja 1994. godine gradonačelnik Dubrovnika, Nikola Obuljen, imao sastanak s malezijskim potpukovnikom i zapovjednika vojno-promatračkog tima Kaharaom Mahmudom koji je djelovao na području Prevlake. Njihov susret je bio zatvoren za javnost. Gradonačelnik Obuljen je nakon sastanka sa potpukovnikom Mahmudom izjavio kako je Mahmud za stanje na Prevlaci rekao da je zadovoljavajuće. Takvo stanje, bez incidenta je rezultat redovitih sastanaka predstavnika sukobljenih strana, HV-a i VJ.²²³

Rezervisti iz hercegovačkog korpusa VJ su iznenada napali područje Konavala dana 11. kolovoza 1994. godine. VJ s područja Hercegovine je ispalila sedam granata kalibra 155 mm na područje oko istočnog dijela poletno-sletne staze Dubrovačke zračne luke u Čilipima. Granate su došle iz smjera Mokrog Polja, mjesta nedaleko od Trebinja, gdje se nalazilo sjedište Božidara Vučurevića. Hrvatska vojska nije uzvratila VJ na napad, ali je Zapovjedništvo Južnog bojišta HV uputilo protest prema UNPROFOR-u.²²⁴

Prof. dr. Hrvoje Kačić na temu granica između Hrvatske i Crne Gore govorio je kako se u školama koristila karta na kojoj je granica bila proizvoljno ucrtana, ujedno i netočno ucrtana. Granica na moru nikada nije bila precizno utvrđena, no to se trebalo promijeniti. Hrvatska vlada je osnovala ekspertnu skupinu na čelu s akademikom Ljubom Bobanom. Utvrđivanje granica na moru trebalo je poštivati odredbe i načela Konvencije o pravu mora iz 1982. godine. Postojala su dva alternativna rješenja oko granice, jedno rješenje bilo je povlačenje okomice na crtu od rta Oštro do rta Žukovac u prostoru Grbalja (Crna Gora), prema pučini Jadransko mora. Drugo rješenje je bila okomica na crti rt Oštra – otok Mamula (Crna Gora) prema pučini.²²⁵ Dana 29. rujna 1994. godine u Cavtatu u Konavlima je održana sjednica za identifikaciju granica između Republike Hrvatske i Republike Crne Gore. Članovi sjednice su bili akademik Ljubo Boban, predsjednik Državne komisije za granice dr. Hrvoje Kačić, dubrovačko-neretvanski dožupan Franko Burmas, gradonačelnik Dubrovnika Nikola Obuljen i načelnik općine Konavle Luka Korda. Kopnena granica bila je izrazito jasna, najkraća i najjasnija granica koja iznosi 25 kilometara. S druge pak strane, situacija s granicom na moru bila je drugačija. U optjecaju je bila jedna karta na kojoj je granična crta bila povučena od rta Oštro, što je ujedno i najjisturenija točka prema Crnoj Gori. Tako se mogao dobit dojam da je tu

²²³ K. Š., “Mirno na Prevlaci”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 14. 7. 1994., 56.

²²⁴ L. B., “Napad na Čilipe”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 12. 8. 1994., 40.

²²⁵ Luko BRAILO, “Južnu granicu na moru crtali – ribari!”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 16. 4. 1994., 9-10.

završena hrvatska granica na moru prema Crnoj Gori. Prema odredbi Konvencije o pravu mora, granica između dvije države trebala bi biti određena tzv. crtom sredine. S tim se granica pomaknula na sredinu između rta Oštro i otočića Mamula na crnogorskoj strani.²²⁶ Ustanovljenjem granica dobio se novi zemljovid s ispravnom graničnom crtom na moru koji je zamijenio stari zemljovid s paralelno povučenom crtom na rtu Oštro. Dr. Hrvoje Kačić nadodao je kako hrvatski interes na Prevlaci nije nužno strateške prirode, te da nije namjera koristiti Prevlaku za osvajačke operacije i agresivne akcije prema susjedima, no bez obzira na to Prevlaka je od velike važnosti za Hrvatsku. Osim vrijednosti turističke perspektive i agrikulturne važnosti, Prevlaka donosi čak 252 četvornih kilometar morskog teritorija.²²⁷

Na konferenciji za novinare koja je bila održana krajem listopada 1994. godine zapovjednik vojnih promatrača bivše Jugoslavije general Gerardus Baastians zamolio je generala Nojka Marinovića da pomogne u stabilizaciji stanja na krajnjem jugu uzduž granice Hrvatske i SRJ. Marinović i Baastians razgovarali su i o postavljanju nove točke za motrenje u mjestu Dubravka u Konavlima te o stanju u BiH. Na novinarsko pitanje vezano uz stanje na crnogorskoj strani, general Baastians je odgovorio da postoji velika koncentracija vojske i topništva te kako su mine na području Prevlake uklonjene uz pomoć hrvatske strane.²²⁸

Za vrijeme agresije na jug Hrvatske bile su česte lažne izjave crnogorskih novinara od kojih se čitava dubrovačka javnost, pa i šire, zgražavala. Dr. Zvonimir Šeparović govorio je kako se novinari nisu pridržavali moralnih, a ni novinarskih načela prilikom izjava koje su davali za javnost. Njihova izvješća i komentari nisu bili istiniti. Prema Šeparoviću, novinari koji su širili lažne informacije spadaju pod kategoriju ratnih zločinaca, argumentirajući kako su oni ti koji su poticali na rat i na zločine, zajedno s njihovim urednicima koji to nisu spriječili. Na samom početku agresije na Konavle jedna je novinarka ispratila neprijateljsku vojsku s riječima “sretno junaci” na njihovom putu prema Dubrovniku.²²⁹

Najveći problem nakon oslobođenja i ratnih operacija bio je povratak prognanika u tada još uvijek zahvaćene ratne dijelove. Povratak prognanika bio je korak od velike strateške važnosti za grad Dubrovnik i njegovu okolicu. Vinko Brnardić je obrazložio važnost povratka

²²⁶ L. BRAILO, “Boban: Najkraća i najnespornija međa”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 30. 9. 1994., 40.

²²⁷ Luko BRAILO, “Hrvatska Prevlaka “na vike vikova””, *Slobodna Dalmacija* (Split), 9. 10. 1994., 4-5.

²²⁸ L. BRAILO, “Na jugu – ništa novo”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 30. 10. 1994., 40.

²²⁹ “Perom i notesom harali po Dubrovniku i Konavlima!”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. 9. 1994., 7.

te rekao kako smatra da je baš taj čin vraćanja ljudi u svoje domove i pomoć pri uređenju njihovih pograničnih domova spriječio agresore da se vrate.²³⁰

²³⁰ Mia JERIĆ, "Dubrovnik će biti bescarinska zona", *Slobodna Dalmacija* (Split), 22. 11. 1994., 7.

2.5. RATNA DOGAĐANJA 1995. GODINE

Sami vrh Republike Hrvatske odlučilo je početkom 1995. godine pojačati diplomatski pritisak te je počeo pripremati planove za vojno oslobođenje. Južno bojište je bilo obaviješteno da bude u stanju pripravnosti pošto se očekivala moguća osveta od strane Vojske Republike Srpske (dalje: VRS) i Vojske Jugoslavije (dalje: VJ) kao odgovor na napade HV-a u jugozapadnoj Bosni radi stvaranja uvjeta za oslobođenje Knina.²³¹

Prva tri mjeseca 1995. godine je Hercegovački korpus VJ napadao graničnu zonu Konavala topničkim udarima. Dana 24. veljače 1995. godine napadnut je Cavtat i Zračna luka Dubrovnik. Povremeno je Vojska Jugoslavije iz Crne Gore zapucala, time je Hercegovački korpus uz podršku VJ nastojao sustavno destabilizirati dubrovački puk. Snage Hercegovačkog korpusa i VJ su zajedno odradili vojnu vježbu od 5. do 10. ožujka 1995. godine kod Trebinja, dok je VJ u Herceg Novom također izvodila vježbe udruženih pomorsko-pješačkih divizija. Sve je upućivalo na novi ratni pohod agresorskih snaga VJ. VRS je u međuvremenu isplanirala operacije zauzimanja doline Neretve i izlaz na Dubrovačko more.²³²

Gotovo svakodnevno u travnju 1995. godine su postrojbe VJ napadale 163. brigadu u Konavlima. Najviše su na intenzitet srpskih napada na Južnom bojištu utjecala ratna događanja u jugozapadnoj Bosni. Oslobođanjem Dinare, čime se ostvario izlazak nadomak Knina su postale velike prijetnje za opstanak tzv. Republike Srpske Krajine. Kao odgovor na to, Hercegovački korpus VJ je topništvom napao dubrovačko područje započevši svoj napad 13. travnja 1995. godine. U Orašcu je stradalo više civila, gdje je jedan civil poginuo, a troje ih lakše ranjeno. Bombardirana su i sela Močići i Radovčići te zračna luka u Čilipima gdje je nastala veća materijalna šteta. Drugi napad se dogodio 19. travnja 1995. godine na zračnu luku Dubrovnik gdje se održavala svečanost kojoj su prisustvovali hrvatski premijer Nikica Valentić, predstavnici SAD-a, Velike Britanije i Francuske te niz drugih dužnosnika. Dok je premijer držao govor, usprkos primirju na pistu je bačena haubička granata s položaja VRS kod Trebinja,. Dubrovačko stanovništvo je do toga trenutka pripremalo infrastrukturu za turističku sezonu, no nakon tog događaja je sve palo u vodu. Turistička sezona je završila prije nego što je i počela. Time se ispunila prijetnja Božidara Vučurevića da se ministar za zračni promet i

²³¹ RAGUŽ, Jakša. "Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.", *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

²³² RAGUŽ, Jakša. "Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.", *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

turizam nalazi u Trebinju i da će Trebinjci odlučivati o tome koliko će se slijetati na Dubrovački aerodrom i kakva će u Dubrovniku biti turistička sezona.²³³

Novi napadi su započeli 1. svibnja 1995. godine kao osveta na operaciju “Bljesak”. Gađana su hrvatska sela u južnoj BiH, Orašac, zračna luka Čilipi, sela Močići i Ljuta gdje je pogođen dalekovod, pa su Konavle ostale bez struje. Tijekom cijelog mjeseca svibnja je Hercegovački korpus napadao položaje HV-a od istočnih Konavala do zapadnoga Popova polja. Civilni ciljevi su napadnuti 4 puta: 5. svibnja 1995. godine selo Čilipi, 9. svibnja 1995. godine župska sela gdje su oštećene kuće i dalekovod, gdje je Župa dubrovačka ostala bez struje, te sa srbijanskih položaja iz istočne Hercegovine 25. i 26. svibnja 1995. godine ispaljeno je pedesetak projektila prema širem području zračne luke i sela Močići i Postranje.²³⁴

Dana 9. i 10. lipnja 1995. godine je ponovno bombardirana dubrovačka zračna luka dok su putnici ulazili u zrakoplov. Do tada se mislilo da agresor želi samo psihički izmoriti hrvatsko stanovništvo, no nakon ova dva napada se vidio jasan cilj VRS-a da pogodi putnike i zrakoplov. VRS je samo u srpnju pet puta bombardirala zračnu luku paralelno sa letovima Croatia Airlinesa. Krajem srpnja bilo je napadnuto selo Gruda u Konavlima i zračna luka.²³⁵

Po završetku operacije “Ljeto 1995.” je nekoliko dana vladao mir sve do napada VRS 3. kolovoza 1995. godine na Kupare, Orašac i Zaton gdje je nastala tragedija.²³⁶ Napad je trajao manje od jednoga sata te je ispaljeno više od pedeset teških projektila. Tragedija je nastala kada je neprijateljska granata pala na kupalište.²³⁷ Dvije su granate pale točno na kupalište gdje se nalazilo veliki broj djece. Eksplozija je odnijela tri života, koliko je bilo i teško ranjenih.²³⁸ Istog dana, napadnuta je zračna luka i niz konavoskih sela. Ukupno je bilo ispaljeno 40 granata na dubrovačko područje. Da je to bilo sve isplanirano vidjelo se iz upozorenja vlasti u Trebinju da se njihovo stanovništvo preventivno skloni u slučaju povrata paljbe HV-a. Sutradan 4. kolovoza 1995. godine Hercegovački korpus je napadao topništvom cijeli dan po Konavlima i

²³³ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

L. BRAILO, “Srpske granate na Orašac i Konavle”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 14. 4. 1995., 5.

²³⁴ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

²³⁵ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

P. PEKO, “Granate na Konavle”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 5. 1995., 2.

M. JERIC, “Ponovno granate na Čilipe”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 27. 5. 1995., 56.

²³⁶ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

²³⁷ L. BRAILO, “Ubijena tri civila”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 4. 8. 1995., 40.

²³⁸ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

Mokošici. Ti napadi su bili osveta na vojno-redarstvenu akciju “Oluja” što je izjavio i sam predsjednik ratnog štaba Trebinja Božidar Vučurević.²³⁹ Slijedećih dana 5. i 9. kolovoza 1995. godine na Zaton, Orašac, Gornji Brgat, Mokošicu i zračnu luku, gdje je bila zabilježena lakša materijalna šteta.²⁴⁰ Postrojbe HV-a su unatoč slabijim napadima agresorske VJ bile u stanju pripravnosti, jer je sve upućivalo za novu osvetu na južno bojište zbog pada Srebrenice i Žepe u BiH. U istočnoj Hercegovini je 4. kolovoza 1995. godine provedena dodatna mobilizacija uz povećan broj vojnika i policajaca te su izvlačili ratne brodove prema jugu. U Crnoj Gori je početkom kolovoza prema obavještajnim podacima provedena mobilizacija 110. topničko raketne brigade i 189. brigade VJ-a. Dana 12. kolovoza 1995. godine je VRS na područje od Konavala do Stona ispalila između 1500 i 2000 projektila. Poginula su četiri vojnika HV-a. Zapovjedništvo južnog bojišta je izdalo plan “Maestral”, signal “Vihor”, gdje je topništvo HV-a uzvratilo iz svih oružja. Toga je dana prema položajima VRS ispaljeno 4420 projektila. Nakon protuudara HV-a je djelovanje topništva VRS bilo smanjenog intenziteta. U napadima VRS-a na HV ukupno je poginulo četiri i ranjeno petnaest vojnika HV-a.²⁴¹

Već spomenutog 12. kolovoza 1995. godine koji je zapamćen kao jedan od najtežih ratnih dana na dubrovačkom području. Snage VRS-a su ispalile 110 granata koje su izazvale četiri velika požara u dubrovačkom primorju, dva u Konavlima i jedan u Župi dubrovačkoj. Načelnik Konavala, Luka Korda je izjavio kako je u topničkom napadu lakše ranjena jedna osoba te da se stanovništvo nalazi u skloništima. Uništene su velike šumske površine, maslinici, vinogradi, objekti, kuće, automobili, hoteli i dr. Nažalost, to je bio tek početak, u idući 21 dan, točnije do 1. rujna 1995. godine je Hercegovački korpus VJ napadao položaje HV-a, uz pet jačih pješćkih napada.²⁴²

Iako je na dubrovačkom području stanje bilo doista napeto, u Dubrovniku su 14. kolovoza 1995. godine boravili general-pukovnik Zvonimir Červenko i general-pukovnik Mate Šarlija Daidža. General Červenko je za Slobodnu Dalmaciju komentirao svakodnevne i neprekidne provokacije Srba na dubrovačko područje te izjavio kako su ti napadi imali za cilj

²³⁹ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

²⁴⁰ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

M. JERIC, “Četnički napad na Zaton i Orašac”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 10. 8. 1995., 56.

²⁴¹ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

²⁴² RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

S. PUĐA, “Stotine projektila po Dubrovačkom području”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 13. 8. 1995., 3.

isprovocirati HV da uradi nešto što će se polje loše odraziti na nju. Također, je dodao kako HV neće napraviti ništa nepromišljeno te kako će reagirati kada to bude nužno potrebno.²⁴³

Tiskovna konferencija koja se održavala 20. kolovoza 1995. godine u dubrovačkom hotelu Argentina imala je kao glavnu temu Srbijanski terorizam. Župan Dubrovačko-neretvanske županije dr. Jure Burić izjasnio se o granatiranju Trebinja od strane Hrvatske vojske, koje je ujedno i demantirao.²⁴⁴ Samo dva dana nakon tiskovne konferencije bili su pojačani topnički napadi na civilne i gospodarske ciljeve od strane istočno-hercegovačkih Srba na širem dubrovačkom području, koje je obuhvaćalo Konavle i Župa dubrovačka, a opća opasnost je već neko vrijeme bila na snazi, točnije od 12. kolovoza 1995. godine.²⁴⁵ Pred kraj kolovoza 1995. godine Hrvatska je na jugu utvrdila svoju granicu sa Crnom Gorom na temelju međunarodnih pravnih normi čime je Hrvatska dobila 252 četvorna kilometra teritorijalnog mora te oko 4500 četvornih kilometara gospodarskog pojasa.²⁴⁶

Nakon 1. rujna 1995. godine je nastalo zatišje, u idućih mjesec dana su napadi bili uistinu lakši. Iz Trebinja su i dalje stizale prijetnje da će VRS osvojiti dolinu Neretve i izaći na more. Hrvatske vojno policijske snage su planirale ući u istočnu Hercegovinu i Trebinje što SAD nije dopustio. To je preneseno predsjedniku Tuđmanu koji je naredio da HV neće napasti istočnu Hercegovinu. Tako je operacija "Burin" kao planirana operacija HV-a za zauzimanje dijela istočne Hercegovine s ciljem prekidanja napada VRS na Dubrovačko područje i dolinu Neretve, suspendirana. Tokom održavanja izbora za Sabor, 29. listopada 1995. godine je VRS opet topnički napao Orašac i Gromaču, gdje se u tom trenutku nalazilo više mještana upravo radi glasovanja. Zbog tih napada je GSHV (Glavni stožer Hrvatske vojske), 7. studenoga 1995. godine izdao novu zapovijed za operaciju "Burin", koju je trebalo izvesti ako propadnu mirovni pregovori.²⁴⁷ Dana 1. studenoga 1995. godine započeli su razgovori u Daytonu svih zaraćenih snaga, paralelno sa time za svaki slučaj je HV uvježbavala i pripremala se za operaciju "Burin". Naime, nakon svečanog otvaranja pregovora u Daytonu, predsjednik Franjo Tuđman se na kratko, od 3. do 8. studenog 1995. godine vratio u Hrvatsku kako bi prisustvovao inauguraciji novog saziva Sabora, a potom se vratio na pregovore u Dayton. Vjerojatno pod utjecajem pregovaračke atmosfere, donesena je odluka o ponovnom aktiviranju operacije "Burin". Osim vojnog aspekta, trebalo je promatrati novu zapovijed za operaciju "Burin" i s diplomatsko-

²⁴³ P. PEKO, "Četnički napadi pokušaj osvete za uspjeh Oluje", *Slobodna Dalmacija* (Split), 15. 8. 1995., 40.

²⁴⁴ Stipe PUĐA, "HV nije tukao Trebinje", *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 8. 1995., 8.

²⁴⁵ L. B., "Granate na Župu i Konavle", *Slobodna Dalmacija* (Split), 23. 8. 1995., 40.

²⁴⁶ L. BRAILO, "Hrvatske granice na moru", *Slobodna Dalmacija* (Split), 25. 8. 1995., 26.

²⁴⁷ RAGUŽ, Jakša. "Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.", *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28.06.2023.

pregovaračkog stajališta kao potencijalnu operativnu obmanu s ciljem pojačavanja pritiska na srpsku delegaciju i američke predstavnike u mirovnim pregovorima.²⁴⁸ Dana 14. prosinca 1995. godine je sporazum za mir prihvaćen u Parizu. Početkom prosinca se ponovno odustalo od operacije “Burin” zbog demobilizacije postrojbi koje su trebale sudjelovati u operaciji.²⁴⁹

Od kraja studenog 1995. godine do siječnja 1996. godine se po zapovijedi GSHV-a pristupilo demobilizaciji postrojbi Južnoga bojišta te povlačenju HV-a iz pograničnoga pojasa BiH i predaji tamošnjih položaja HVO-u. Hercegovački korpus je do 19. siječnja 1996. godine također, izvukao svoje postrojbe s položaja.²⁵⁰

²⁴⁸ RAGUŽ, Jakša. “Operacija “Burin” – planovi Hrvatske vojske za zauzimanje istočne Hercegovine 1995. godine.” *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 41, br. 3, 2009, str. 633-657. <https://hrcak.srce.hr/57861>. Citirano 29. 06. 2023.

²⁴⁹ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

²⁵⁰ RAGUŽ, Jakša. “Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>. Citirano 28. 06. 2023.

3. KRAJ RATA I POSLJEDICE

3.1. ODRAZ RATNIH DOGAĐANJA U HRVATSKOJ

Hrvatski narod i građani koji su prihvatili Lijepu našu kao svoju državu, a prije svega branitelji, zaslužuju glavne zasluge za obranu i pobjedu Hrvatske u Domovinskom ratu. Oni su se hrabro suočili s neprijateljem, koristeći oružje kao sredstvo borbe. Rat je bio dramatičan zbog nastojanja Hrvata da očuvaju svoju postojanost protiv osvajanja teritorija koje je nametnula Srbija. Posljedice ovog rata obuhvaćaju ogromnu gospodarsku štetu i društvene poremećaje, koje su uzrokovali srpska agresija i okupacija dijela teritorija RH, kao i dolazak velikog broja prognanika i izbjeglica. Prvo su prognanici dolazili s okupiranih područja Hrvatske, a kasnije i iz BiH.²⁵¹

Tijekom 1990-ih, Hrvatska se suočavala s raznim izazovima tranzicije, uz posljedice rata i okupacije. Ovi izazovi uključivali su gospodarske i financijske poremećaje koji su nastali uslijed raspada Jugoslavije i privatizacije gospodarstva. Hrvatska se morala suprotstaviti agresivnom srpskom nacionalizmu, koji je bio podržan od strane JNA te se suočiti s negativnom percepcijom u većem dijelu međunarodne zajednice koja je željela zadržati Jugoslaviju. Također, Hrvatska se suočila s embargom na uvoz oružja od strane međunarodne zajednice, iako je to bilo izrazito nepravedno s obzirom na agresiju nadmoćnijeg neprijatelja na Hrvatsku. Istovremeno, taj embargo je otvorio mogućnosti pojedincima za neetičko ponašanje i nepošteno stjecanje bogatstva.²⁵²

Godine 1993., radi kažnjavanja ratnih zločina počinjenih tijekom ratova na prostoru bivše SFRJ, Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je odluku o osnivanju Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji, koji je imao sjedište u Den Haagu u Nizozemskoj. Republika Hrvatska podržala je osnivanje suda s nadom da će pravedni i nepristrani sudski procesi dovesti do pravde za počinitelje zločina tijekom ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Među optuženima i osuđenima na sudu najveći je broj srpskih političara, zapovjednika i pripadnika srpskih postrojbi.²⁵³

²⁵¹ NAZOR, Ante. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Zagreb: Centar Domovinskog rata, 2011. 201-210. https://centardomovinskograta.hr/wp-content/uploads/2013/06/Velikosrpska-agresija_korigirano_zaweb-Copy.pdf Pristup ostvaren 3. 07. 2023.

²⁵² NAZOR, Ante. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Zagreb: Centar Domovinskog rata, 2011. 201-210. https://centardomovinskograta.hr/wp-content/uploads/2013/06/Velikosrpska-agresija_korigirano_zaweb-Copy.pdf Pristup ostvaren 3. 07. 2023.

²⁵³ NAZOR, Ante. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Zagreb: Centar Domovinskog rata, 2011. 269-283. https://centardomovinskograta.hr/wp-content/uploads/2013/06/Velikosrpska-agresija_korigirano_zaweb-Copy.pdf Pristup ostvaren 3. 07. 2023.

Tijekom Domovinskog rata od 1991. do 1995. godine, Republika Hrvatska pretrpjela je velike ljudske gubitke, patnje stanovništva i ogromne materijalne štete, što je imalo značajan utjecaj na njen gospodarski i socijalni razvoj tijekom proteklog desetljeća. Rat i ratna razaranja obuhvatili su 54% nacionalnog teritorija, na kojem je živjelo 36% hrvatskog stanovništva. Pod okupacijom se našlo 14.760 km² ili 26% hrvatskog teritorija. Prema podacima Državne revizije za popis i procjenu ratne štete, izravna ratna šteta u Hrvatskoj u razdoblju od 1990. do 1999. godine iznosila je 236.431.568.000 kuna.²⁵⁴

Prema podacima Odjela za informiranje Ministarstva zdravstva Republike Hrvatske iz 2000. godine, tijekom Domovinskog rata, kao rezultat djelovanja srpskih snaga, ukupno je poginulo, ubijeno ili umrlo od posljedica ranjavanja 4737 civila u Hrvatskoj. U to vrijeme, ovi podaci još nisu uključivali broj ubijenih civila koji su kasnije ekshumirani i identificirani iz masovnih i pojedinačnih grobnica, kao ni civile koji su bili ubijeni na privremeno okupiranom području Hrvatske. Procjenjuje se da je ukupan broj civilnih žrtava iz ovih kategorija još dodatnih 2468, što bi ukupno dovelo do broja od 7205 smrtno stradalih civila. Ukupno je tijekom Domovinskog rata ranjeno 30.578 osoba (podaci ne obuhvaćaju okupirano područje). Od tog broja, čak 7169 su civili, 21.959 su hrvatski branitelji, 58 su pripadnici mirovnih snaga UN-a, a 613 su neprijateljski vojnici. Za 779 osoba nema podataka o pripadnosti, ali većina se smatra pripadnicima neprijateljskih jedinica. Među ranjenim civilima, njih 1044 su djeca. Kao posljedica ranjavanja, 188 djece je ostalo s različitim stupnjem tjelesne invalidnosti, pri čemu je 56 slučajeva vrlo teška invalidnost, 92 slučaja teška invalidnost, a 40 slučajeva umjerena invalidnost. Tijekom rata, 5497 djece je ostalo bez jednog roditelja, dok je 74 djeteta ostalo bez oba roditelja.²⁵⁵

Tijekom sukoba, srpski ekstremisti su izvršili paljenje i rušenje velikog broja kuća koje su pripadale Hrvatima, kao i gotovo sve objekte Katoličke crkve. Hrvatska kulturna baština je također bila pljačkana i razarana. U ratnim razaranjima u Republici Hrvatskoj, prema popisu, uništeno je ili oštećeno između 195.000 do 217.009 stambenih jedinica, uglavnom kao rezultat napada srpskih snaga 1991. godine. Osim toga, oko 120 gospodarskih objekata je uništeno, kao i 2423 spomenika kulture, od čega je 495 bilo sakralnih objekata, uglavnom Katoličkih crkava, na područjima koja su bila okupirana od strane srpskih snaga. U prvoj godini rata, 590 naselja

²⁵⁴ PERKOVIĆ, Marijan i Vlado PULJIZ. "Ratne štete, izdaci za branitelje, žrtve i stradalnike rata u Republici Hrvatskoj." *Revija za socijalnu politiku*, vol. 8, br. 2, 2001, str. 235-238. <https://doi.org/10.3935/rsp.v8i2.225>. Citirano 02. 07. 2023.

²⁵⁵ NAZOR, Ante. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Zagreb: Centar Domovinskog rata, 2011. 368-370. https://centardomovinskograta.hr/wp-content/uploads/2013/06/Velikosrpska-agresija_korigirano_zaweb-Copy.pdf Pristup ostvaren 3. 07. 2023.

u 57 općina diljem Hrvatske su pretrpjela stradanja. Od tih naselja, njih 35 je potpuno uništeno do temelja, dok su 34 pretrpjela ozbiljna oštećenja. Među njima su veći gradovi poput Vukovara, Vinkovaca, Osijeka, Pakraca, Gospića, Dubrovnika, Karlovca i drugih. Od općina koje nisu bile okupirane, najveći broj stanova je stradao u općinama Osijek, Dubrovnik, Vinkovci, Pakrac, Nova Gradiška i mnoge druge. Unatoč svim tim poteškoćama, hrabrost, otpornost i upornost hrvatskog naroda iznjedrili su snagu i volju za obnovom, pomirenjem i izgradnjom bolje budućnosti.²⁵⁶

3.2. ODRAZ RATNIH DOGAĐANJA U DUBROVNIKU I OKOLICI

Hrvatski narod, posebno Dubrovčani, vjerovali su i bili zaneseni općeprihvaćenom vrijednošću Dubrovnika kao grada civilizacije i izuzetne arhitekture. Nisu mogli niti zamisliti, a kamoli očekivati, da će se na dubrovačkom području dogoditi bombardiranje, razaranje i uništavanje cijelih područja te gubitak ljudskih života.²⁵⁷

Od prvih napada JNA 1. listopada 1991. godine do deblokade grada 26. svibnja 1992. godine te sve do srpnja 1992. godine, trajala su ratna razaranja i borbe na području Dubrovnika, koje je potom bilo potpuno oslobođeno. Dubrovnik je bio meta napada s mora, iz zraka i s položaja na brdima iznad grada. Najveća razaranja dogodila su se u studenom i prosincu 1991. godine, kada je preko 80% povijesne i kulturne baštine bilo oštećeno, porušeno ili spaljeno. Tragovi uništenja crkava, bolnica, škola i zaštićenih prirodnih krajolika i danas su izuzetno potresni. Nakon toliko godina od oslobođenja dubrovačkog područja i dalje je teško shvatiti zašto je netko imao potrebu uništavati kulturno-povijesnu baštinu, koja je bila pod zaštitom UNESCO-a i predstavljala jedan od najljepših bisera Mediterana. Nažalost, dubrovačko područje nije izbjeglo štete koje su nastale ratnim razaranja i zločinima prema stanovništvu. Osjetne posljedice su prisutne i danas. Tijekom rata ukupno je više od 400 branitelja izgubilo život na dubrovačkom području, dok je teže ili lakše ranjeno preko 900 branitelja. Poginulih civilnih stanovnika na području Dubrovačko-neretvanske županije zabilježeno je 92 osobe, od toga je 15 djece mlađe od 18. godina. Hrvatski branitelji s tog područja najviše su pogođeni psihosomatskim posljedicama rata, osobito PTSP-om. Činjenica da je ratna agresija na

²⁵⁶ NAZOR, Ante. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Zagreb: Centar Domovinskog rata, 2011. 188-197. https://centardomovinskograta.hr/wp-content/uploads/2013/06/Velikosrpska-agresija_korigirano_zaweb-Copy.pdf Pristup ostvaren 3. 07. 2023.

²⁵⁷ Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ, "Posljedice Domovinskog rata: primjer Dubrovačko-neretvanske županije." *Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskoga Domovinskog rata*. Živić, Dražen ; Žebec, Ivana (ur.). Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", područni centar Vukovar, 2009. str. 165-177. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/demografski_kontekst/demo_kontekst_165.pdf. Citirano 29. 06. 2023.

dubrovačko područje trajala kraće u usporedbi s drugim dijelovima Republike Hrvatske ne umanjuje gubitak ljudskih života. Prema podacima Centra za socijalni rad u gradu Dubrovniku, u razdoblju od 5. prosinca 1992. godine do 25. listopada 1993. godine, ukupno je zbrinuto 44.124 prognanika i izbjeglica.²⁵⁸

Tijekom rujna, listopada, studenoga i prosinca 1991. godine, područje Dubrovnik - Rijeka dubrovačka, Župa dubrovačka i Konavle, bili su meta napada agresora, što je rezultiralo ozljeđivanjem i razaranjem mnogih objekata bogate povijesti i tradicije. Među oštećenim građevinama nalazili su se renesansni ljetnikovci, sakralni objekti te druge građevine kako u urbanoj, tako i u ruralnoj okolini dubrovačkog područja. Projektili sa Žarkovice i s brodova JNA prouzrokovali su ozbiljna oštećenja na 30% građevinskog fonda povijesne jezgre Dubrovnika, dok je 10% potpuno uništeno u požarima izazvanim zapaljivim projektilima. Mnogi značajni objekti i njihovi dijelovi su oštećeni, uključujući palaču Sponzu, kupolu Katedrale, crkvu sv. Vlaha i Veliku Onofrijevu fontanu. Krateri od granatiranja su nanijeli štetu kamenoj strukturi pločnika Straduna, središnje gradske ulice koja je jedan od simbola Dubrovnika.²⁵⁹

Krajem svibnja i početkom lipnja 1992. godine, unatoč prethodnim primirjima, napadi su se nastavili ponavljati. Palača Sponza, Franjevački i Dominikanski samostan ponovno su oštećeni. Ljetnikovac Skočibuha, u kojem se nalazila Znanstvena biblioteka, pretrpio je značajne štete. Mnogi stambeni i poslovni objekti u gradu, kao i gradske zidine, također su pretrpjeli oštećenja. Šteta koja je nastala od napada je ogromna, jer su pogođeni ne samo građevinski objekti, već i povijesno i prirodno okruženje dubrovačkog područja. Otok Lokrum koji je udaljen svega 700 metara jugoistočno od stare gradske jezgre, bio je meta napada s brodova i tenkova u više navrata tijekom listopada, studenog i prosinca 1991. godine. Mnogi

²⁵⁸ Dubrovački muzeji, Muzej suvremene povijesti – Dubrovnik. *Stradanje stanovništva, civilnih objekata i spomenika kulture na dubrovačkom području u Domovinskom ratu 1991.-1995.*. Dubrovnik: Alfa 2, 2009. 2009. (knjižica izložbe, bez numeracije).

Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ, “Posljedice Domovinskog rata: primjer Dubrovačko-neretvanske županije.” *Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskoga Domovinskog rata*. Živić, Dražen ; Žebec, Ivana (ur.). Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti “Ivo Pilar”, područni centar Vukovar, 2009. str. 165-177. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/demografski_kontekst/demo_kontekst_165.pdf. Citirano 29. 06. 2023.

²⁵⁹ Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ, “Posljedice Domovinskog rata: primjer Dubrovačko-neretvanske županije.” *Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskoga Domovinskog rata*. Živić, Dražen ; Žebec, Ivana (ur.). Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti “Ivo Pilar”, područni centar Vukovar, 2009. str. 165-177. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/demografski_kontekst/demo_kontekst_165.pdf. Citirano 29. 06. 2023.

spomenički objekti su oštećeni, uključujući Lazaret i Fort Royal na sjevernom dijelu otoka, Portoč i Kuću lugara na jugoistočnom dijelu te Benediktinski samostan, Maksimilijanov ljetnikovac i kapelu Navještenja na jugozapadnom dijelu otoka. Direktni udari uništili su oko 20% biljnih vrsta u botaničkom vrtu na otoku, iako je cjelokupni otok Lokrum zaštićen kao posebni rezervat šumske vegetacije. Nakon obnove, Biološki institut HAZU, Prirodoslovni muzej i Memorijalni muzej Ruđera Boškovića preselili su se na otok.²⁶⁰

Konavle se nalaze na krajnjem jugu Dubrovačko-neretvanske županije i graniče s BiH i Crnom Gorom. Od listopada 1991. godine, Konavle su bile okupirane, pljačkane i spaljene. Tijekom agresije, 650 krava s farme u selu Gruda je odvedeno. Stanovništvo je bilo prisiljeno napustiti područje, te je 1991. godine registrirano 7.000 prognanika s područja Konavala. U Čilipima, od ukupno 262 stambene cjeline koje čine kompleksna stambena gospodarstva, 106 objekata je bilo potpuno spaljeno, 28 djelomično spaljeno, 36 oštećeno, a svi ostali su bili devastirani i pljačkani. Potpuno su uništeni dječji vrtić, škola, muzej, skladišta, trgovine, ugostiteljski objekti, uredi mjesne uprave, turističkog društva, kulturno-prosvjetnog društva, muzeja, biblioteke, crkva, župni ured, samostan časnih sestara, pošta, autobusna postaja, zračna luka i neki sportski objekti.²⁶¹

Ratna razaranja su na dubrovačkom području dovela do djelomičnog ili potpunog uništenja svakog pojedinog sektora gospodarstva. Proces obnove tih sektora bio je dugotrajan, postupan i zahtijevao je interakciju različitih aktera. U samom početku, to se najviše odrazilo kroz poslijeratnu izolaciju grada i ekonomsku depresiju. Poslijeratna gospodarska depresija je rezultat uništenja tvornica koje su djelovale prije Domovinskog rata. Samo u posljednjih nekoliko godina, neke gospodarske djelatnosti su se uspjele oporaviti, dok su druge zauvijek izgubljene. Rješavanje problema vezanih uz obnovu gospodarstva i ponovno oživljavanje Dubrovnika kao jedne od najtraženijih destinacija za odmor u Republici Hrvatskoj bilo je izuzetno izazovno, s obzirom da su strani turisti u poslijeratnom razdoblju gledali na grad s nevjericom zbog ratnih sukoba. S vremenom, posebno nakon 2000. godine, Dubrovnik postaje

²⁶⁰ Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ, "Posljedice Domovinskog rata: primjer Dubrovačko-neretvanske županije." *Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskoga Domovinskog rata*. Živić, Dražen ; Žebec, Ivana (ur.). Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", područni centar Vukovar, 2009. str. 165-177. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/demografski_kontekst/demo_kontekst_165.pdf. Citirano 29. 06. 2023.

²⁶¹ Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ, "Posljedice Domovinskog rata: primjer Dubrovačko-neretvanske županije." *Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskoga Domovinskog rata*. Živić, Dražen ; Žebec, Ivana (ur.). Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", područni centar Vukovar, 2009. str. 165-177. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/demografski_kontekst/demo_kontekst_165.pdf. Citirano 29. 06. 2023.

jedno od najatraktivnijih europskih odredišta za strane i domaće turiste, a gradske zidine postaju najposjećeniji kulturni spomenik u Republici Hrvatskoj.²⁶²

²⁶² Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ, “Posljedice Domovinskog rata: primjer Dubrovačko-neretvanske županije.” *Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskoga Domovinskog rata*. Živić, Dražen ; Žebec, Ivana (ur.). Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti “Ivo Pilar”, područni centar Vukovar, 2009. str. 165-177. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/demografski_kontekst/demo_kontekst_165.pdf. Citirano 29. 06. 2023.

4. MUZEJ DOMOVINSKOG RATA U DUBROVNIKU

Povjesničari i branitelji se neprestano susreću s pokušajima kriminalizacije Domovinskog rata i nedostatkom poštovanja prema braniteljima, kao i prema izvornoj povijesnoj i muzejskoj građi koja je nastala. Muzej suvremene povijesti Dubrovačkih muzeja je pokrenuo rad na prikupljanju, zaštiti, obradi i prezentaciji sačuvane građe koja dokumentira o iznimno važnom razdoblju novije dubrovačke i hrvatske povijesti. Kroz taj proces, sve muzejske zbirke su obogaćene, te tako postale nezaobilazan izvor informacija za sve one koji se žele baviti proučavanjem Domovinskog rata.²⁶³

Tijekom prve polovice 2008. godine, Varina Jurica Turk, voditeljica projekta Muzeja Domovinskog rata u suradnji s Udrugom ZNG-e Dubrovnik 1991. i istaknutim dubrovačkim braniteljima, provodila je posebno važnu akciju prikupljanja muzejske građe. Prikupljeno je više od 1500 ratnih fotografija, oko 120 sati video snimaka, te više desetaka predmeta i dokumenata. Značajna vrijednost ove građe je uspješno prepoznata i stručno obrađena. Upravo je to sve rezultat realizacije izložbe “Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991.–1995.”. Izložba se održala u prostoru tvrđave Imperijal na Srđu, koja simbolizira pobjedu i herojstvo u Domovinskom ratu za sve Dubrovčane. S obzirom na emocionalnu i povijesnu vrijednost, zapušteni i neobnovljeni prizemni dijelovi tvrđave odabrani su kao budući prostor za stalnu postavu muzeja, koji je Grad Dubrovnik dodijelio Muzeju Domovinskog rata prilikom njegovog osnutka. S nestrpljenjem očekujući potpunu obnovu i sanaciju prostora tvrđave Imperijal, što je bio ključni uvjet za opstanak Muzeja i njegovo značajnije sudjelovanje u kulturnom životu Grada, posebno je sve ohrabrila jednoglasna podrška i razumijevanje koje su iskazali svi dubrovački građani i branitelji. Mnogi su predmeti darovani Muzeju od strane sudionika rata, unatoč tome što su budili osobno i dragocjeno sjećanje. Grad Dubrovnik je 2009. godine pokrenuo inicijativu za osnivanjem Muzeja Domovinskog rata, koji je prvi tog tipa u Hrvatskoj. Hrvatsko muzejsko društvo je prepoznalo vrijednost projekta te je na prijedlog Odbora hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata Županije Dubrovačko-neretvanske, dodijelilo Varini Jurici Turk posebno priznanje za značajna postignuća u 2008. godini. Tim činom, hrvatska muzejska struka još jednom je izrazila zahvalnost svim dubrovačkim braniteljima i građanima za njihov iznimni doprinos u stvaranju slobodne i neovisne Republike Hrvatske.²⁶⁴

Tijekom pripremnih radnji za izložbu, uz akcije prikupljanja muzejske građe, javnosti su predstavljene studijske izložbe “Utvrda slobode” (2006.) i “Dani pobjede” (2007.).

²⁶³ TURK, ĐURAŠ, *Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991. – 1995.*,11-46.

²⁶⁴ TURK, ĐURAŠ, *Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991. – 1995.*,11-46.

Prihvaćeno je idejno rješenje za koncepciju budućeg stalnog postava od strane Gradskog poglavarstva (2007.). Iz godine u godinu, izložba je kontinuirano obogaćivana novim sadržajima, uz podršku Ministarstva kulture, te su još realizirane izložbe “163. brigada HV” (2008.), “Stradanja stanovništva, civilnih objekata i spomenika kulture na dubrovačkom području” (2009.) i “Grad - to ste Vi” (2010). Muzej će svojim daljnjim i profesionalnim radom pridonijeti utvrđivanju povijesnih činjenica i pružanju cjelovite istine o događajima iz Domovinskog rata. U skladu s muzejskom koncepcijom, izložba “Dubrovnik u Domovinskom ratu” je podijeljena na tri osnovne tematske cjeline: 1. Srpsko-crnogorska agresija 1991. godine, 2. Oslobođanje hrvatskog juga 1992. godine, 3. Stradanje Dubrovnika u Domovinskom ratu.²⁶⁵

Prezentirana građa iz zbirke Muzeja svjedoči o razornom pohodu u kojem je agresor iskazao svoju potpunu mržnju prema hrvatskom narodu te pokušao nasilno osvojiti dubrovačko područje.²⁶⁶

²⁶⁵ TURK, ĐURAŠ, *Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991. – 1995.*,11-46.

²⁶⁶ TURK, ĐURAŠ, *Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991. – 1995.*,11-46.

ZAKLJUČAK

Domovinski rat ostavio je dubok i trajan trag na Dubrovniku i njegovoj okolini. Kroz analizu ključnih ratnih događanja u ovom području tijekom ratnih godina, ovaj diplomski rad je pružio sveobuhvatan kronološki pregled ratnih zbivanja, utjecaja na sami Grad i različite aspekte obnove nakon završetka rata. Također, rad je istaknuo značaj Muzeja Domovinskog rata u Dubrovniku kao mjesta koje čuva sjećanje na ratno razdoblje i njegove posljedice.

Predratno stanje u Hrvatskoj bilo je obilježeno političkim napetostima i etničkim podjelama koje su prethodile izbijanju oružanih sukoba. Dubrovnik, kao povijesno i kulturno bogat grad, postao je žrtvom razornih ratnih operacija tijekom Domovinskog rata. Napadi na grad započeli su u listopadu 1991. godine, kada je JNA pokrenula vojnu operaciju s ciljem osvajanja tog područja. Opsada i granatiranje Dubrovnika predstavljali su pokušaj da se naruši identitet i simbolika grada, što je izazvalo šok i ogorčenje kako stanovnika Dubrovnika, tako i međunarodne javnosti. Uz opsadu Dubrovnika, okolna područja također su pretrpjela velike gubitke i razaranja. Naselja poput Župe dubrovačke, Konavala i Dubrovačkog primorja također su bila izložena napadima i granatiranju. Ove regije su doživjele teške borbe i masovna razaranja, uz izbjeglički val i ljudske žrtve. No unatoč svim nedaćama, lokalno stanovništvo je pokazalo hrabrost, otpornost i solidarnost. Uz podršku međunarodne zajednice i humanitarnih organizacija uspostavljene su linije pomoći.

Godina 1995. označila je prekretnicu u ratu s nizom vojnih operacija koje su dovele do oslobođenja značajnih područja u Hrvatskoj, uključujući i dio Dubrovnika i okolice. Iako je oslobođenje bilo dočekano s olakšanjem, ratna razaranja ostavila su dubok trag na stanovništvo. Obnova je bila složen i dugotrajan proces, ali unatoč svim izazovima, Dubrovnik i njegova okolica uspjeli su se obnoviti, vraćajući grad i regiju u njihovu nekadašnju ljepotu. Obnova je uključivala rekonstrukciju povijesnih spomenika, stambenih objekata i infrastrukture, a Dubrovnik je ponovno postao popularna turistička destinacija. Međunarodna osuda napada na Dubrovnik i uspostavljanje zaštićenog statusa grada od strane UN-a predstavljaju važne korake u zaštiti kulturnog nasljeđa u ratnom okruženju.

U širem kontekstu, ratna događanja u Dubrovniku i okolini bila su dio šireg sukoba u Hrvatskoj. Domovinski rat nije samo izazvao gubitke i stradanja, već je također oblikovao političke, gospodarske i društvene promjene u zemlji. Rat je također imao trajne posljedice na lokalnu zajednicu, od promjene demografske slike do društvenih podjela i traumatskih iskustava.

Unatoč teškim ratnim događajima koji su zahvatili Dubrovnik i okolicu za vrijeme Domovinskog rata, grad je izrastao kao simbol otpornosti, snage i obnove. Važnu ulogu ima Muzej domovinskog rata u Dubrovniku upravo u očuvanju povijesne istine o ratnim događanjima i njihovom utjecaju na regiju. Kroz svoje zbirke, izložbe i edukativne programe, muzej pruža mjesto za sjećanje, istraživanje i poučavanje o ratu. Važno je da se povijest Domovinskog rata ne zaboravi i da se prenese na buduće generacije, kako bi se cijnila vrijednost mira i razumjela važnost očuvanja kulturne baštine.

Dakle, ratna događanja tijekom Domovinskog rata ostavila su dubok i složen utjecaj na Dubrovnik i njegovu okolicu. Grad i regija su se suočili s teškim razaranjima, gubicima života i traumatičnim iskustvima, ali su isto tako pokazali hrabrost, otpornost i solidarnost u obnovi. Njegova priča služi kao podsjetnik na važnost očuvanja mira, kulturnog nasljeđa i zajedništva u suočavanju s izazovima i poteškoćama. Kroz multidisciplinarni pristup i analizu ključnih događaja, ovaj diplomski rad dao je uvid u složenost ratnih događanja i njihovu važnost za povijest Dubrovnika i Hrvatske. Njegova svrha je bila istražiti, razumjeti i vratiti i ne toliko lijepa sjećanja na ovo razdoblje, kako bi se izvukle pouke iz prošlosti i stvorila budućnost temeljena na miru, pomirenju i očuvanju kulture.

LITERATURA

1. TISKOVINE

1. *Slobodna Dalmacija* (Split), 1991., 1992., 1993., 1994., 1995.

2. LITERATURA

1. MARIJAN, Davor. *Hrvatska 1989.-1992.. Rađanje države*, Zagreb, 2017.
2. MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije (1918-1991)*. Hrvatski pregled, Zagreb, 1998.
3. PEZO, Oliver. *Zagonetka pobjede. Velikosrpska agresija na Dubrovnik 1991. godine*. Dubrovnik: ArtFORMAT, 2015.
4. URBAN, Pavo; VRGOČ, Dubravka ur. *Ratni dnevnik Pava Urbana*. Zagreb: Meandarmedia, 2016.)
5. ANTIĆ BRAUTOVIĆ, Julijana i BRAUTOVIĆ Maro. *Napad na Konavle*. Močići: Općina Konavle, 2009.
6. Dubrovački muzeji, Muzej suvremene povijesti – Dubrovnik. *Grad – to ste vi. Razvoj oružanih snaga RH na dubrovačkom području u Domovinskom ratu 1911. – 1995*. Dubrovnik: Alfa 2, 2010.
7. NAZOR, Ante. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Zagreb: Centar Domovinskog rata, 2011. Pristup ostvaren 3. 07. 2023. https://centardomovinskograta.hr/wp-content/uploads/2013/06/Velikosrpska-agresija_korigirano_zaweb-Copy.pdf
8. TURK, Varina Jurica i ĐURAŠ, Mišo. *Dubrovnik u Domovinskom ratu 1991. – 1995.*, Dubrovački muzeji, 2013., Tiskara Zelina d.d., Sv. Ivan Zelina.
9. Dubrovački muzeji, Muzej suvremene povijesti – Dubrovnik. *Stradanje stanovništva, civilnih objekata i spomenika kulture na dubrovačkom području u Domovinskom ratu 1991.-1995.*. Dubrovnik: Alfa 2, 2009.

3. ZNANSTVENI ČLANCI

1. RAGUŽ, Jakša. *Osnivački skup SDS-a za Dubrovnik – Otvorena najava agresije na dubrovačko područje*. Časopis za suvremenu povijest, vol. 35, br. 1, 2003, str. 37-77. <https://hrcak.srce.hr/87523>.
2. RAGUŽ, Jakša. *Operacija “Burin” – planovi Hrvatske vojske za zauzimanje istočne Hercegovine 1995. godine*. Časopis za suvremenu povijest, vol. 41, br. 3, 2009, str. 633-657. <https://hrcak.srce.hr/57861>.

3. RAGUŽ, Jakša. *Dubrovnik i dubrovačka bojišnica 1995. godine.*, Časopis za suvremenu povijest, vol. 47, br. 3, 2015, str. 597-616. <https://hrcak.srce.hr/154372>.
4. MESARIĆ ŽABČIĆ, Rebeka. *Posljedice Domovinskog rata: primjer Dubrovačko-neretvanske županije. Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskoga Domovinskog rata.* Živić, Dražen ; Žebec, Ivana (ur.). Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", područni centar Vukovar, 2009. str. 165-177. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/demografski_kontekst/demo_kontekst_165.pdf.
5. PERKOVIĆ, Marijan i PULJIZ, Vlado. *Ratne štete, izdaci za branitelje, žrtve i stradalnike rata u Republici Hrvatskoj.* Revija za socijalnu politiku, vol. 8, br. 2, 2001, str. 235-238. <https://doi.org/10.3935/rsp.v8i2.225>.

4. OSTALO

1. Hina, "Dubrovnik obilježava trideset godina vojno-redarstvenih operacija "Oslobađanje juga Hrvatske"", Jutarnji list (Zagreb), on-line izdanje, 29. 10. 2022., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/dubrovnik-obiljezava-trideset-godina-vojno-redarstvenih-operacija-oslobadanje-juga-hrvatske-15268541>
2. NJAVRO, Ivana. "Operacija "Lipanjске zore"", Identitet.hr, 6. 6. 2019., <https://identitet.hr/operacija-lipanjске-zore/>
3. Virtualna izložba Dani ponosa. Konvoj "Libertas". Muzej Domovinskog rata – Dubrovnik. <https://mdrd.hr/konvoj-libertas/>.
4. "1. srpnja 1992. Operacija Tigar – Hrvatska vojska niže uspjehe na jugu Hrvatske!", Narod.hr (Zagreb), 1. 7. 2022., <https://narod.hr/kultura/1-srpnja-1992-operacija-tigar-hrvatska-vojska-nize-uspjehe-na-jugu-hrvatske-2>
5. "12. kolovoza 1992. - Završena vojna akcija "Oslobođena zemlja"", YouTube, objavljeno 21. 8. 2019., 2:16 min. <https://www.youtube.com/watch?v=DG7rDVmPHxM>
6. MARINIĆ, Borna. "Operacijom "Vlaštica" oslobođen čitav hrvatski jug", Hrvatska katolička mreža (Zagreb), 26. 10. 2020. <https://hkm.hr/domoljubne-minute/oslobodilackom-operacijom-vlastica-osloboden-citav-hrvatski-jug/>
7. G. S., *DA SE NE ZABORAVI: Operacija Konavle, listopad 1992. godine...*, Braniteljski portal (Zagreb), 20. 10. 2018., <https://www.braniteljski-portal.com/da-se-ne-zaboravi-operacija-konavle-listopad-1992-godine/>